

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

МАРТИНЮК Софія Леонідівна

Управління ризиками в митній справі: теорія та практика /Risk Management in Customs Affairs: Theory and Practice

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи

ФМСзм-21

С. Л. Мартинюк

Науковий керівник:

к.е.н., доцент, В. В. Сідляр

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **О. П. Кириленко**

ТЕРНОПІЛЬ - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ БАЗИС УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ.....	6
1.1. Економічна сутність та особливості митних ризиків.....	6
1.2. Впровадження системи управління ризиками в митну справу.....	14
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ	24
2.1. Прагматизм функціонування системи управління ризиками	21
2.2. Оцінка стану здійснення Державною митною службою України управління ризиками.....	31
Висновки до розділу 2.....	38
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ.....	40
Висновки до розділу 3.....	49
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Управління ризиками було визнано міжнародним співтовариством як нова філософія митного контролю, яка допомагає максимально ефективно використовувати ресурси митних адміністрацій для швидкого переміщення товарів, транспорту та пасажирів із забезпеченням безпеки суспільства.

Сьогодні митні адміністрації працюють у складному мінливому середовищі, що вимагає швидкої відповіді на сучасні виклики, та зобов'язує виконувати свої функції за нестабільних умов. Внаслідок посилення геополітичних загроз й фінансової нестабільності перед країнами постала проблема розробки ефективної системи митного контролю, яка б забезпечувала національну безпеку та враховувала інтереси суб'єктів ЗЕД щодо спрощення процедур міжнародної торгівлі. З цією метою почали реалізовувати заходи, що спрямовані на забезпечення ефективної діяльності митних адміністрацій, зокрема щодо удосконалення інструментів митного контролю. Світова митна практика свідчить про перехід до нової філософії митного контролю, що передбачає зведення до мінімуму втручання посадових осіб митниць у операційну діяльність суб'єктів ЗЕД. Широкого застосування набувають ризикоорієнтовані інструменти митного контролю, які спрямовані на виявлення потенційних випадків порушення митного законодавства та базуються на системі управління ризиками.

Питання управління ризиками в митній справі досліджувались у працях вітчизняних та зарубіжних теоретиків і практиків. Окремі аспекти даної проблематики досліджували І. Бережнюк, С. Герчаківський, А. Дубініна, О. Комаров, Ю. Дьомін, П. Пашко, С.Терещенко, та багато інших.

Внесок вітчизняних й іноземних науковців у розвиток управління ризиками в митній справі є значним, однак в сучасних, складних для України і світу умовах, формуються нові виклики, пов'язані із теперішніми

перетвореннями та тектонічними зрушеннями в зовнішньоекономічних відносинах, що й обумовило вибір теми дослідження, його мету, завдання, об'єкт, предмет та структуру.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення теоретичних засад, аналіз практики управління ризиками в Україні та розробка напрямів його вдосконалення.

Основні завдання, спрямовані на досягнення мети:

- визначити економічну сутність та особливості митних ризиків;
- дослідити процес впровадження системи управління ризиками в митну справу;
- здійснити аналіз прагматизму функціонування системи управління ризиками в Україні;
- оцінити стан здійснення Державною митною службою України управління ризиками;
- двизначити шляхи вдосконалення системи управління ризиками в Україні.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками у митній справі.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти управління ризиками в митній справі.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми наукового дослідження, зокрема методи аналізу та синтезу, наукового абстрагування та конкретизації, статистично-економічний метод, методи індукції та дедукції тощо.

Теоретичною та інформаційною базою даного дослідження є наукові погляди вітчизняних та зарубіжних теоретиків й практиків, опубліковані у наукових виданнях, монографічній та навчальній літературі, а також енциклопедичні джерела, статистичні дані Державної митної служби України, офіційні повідомлення та звіти Рахункової палати, дані міжнародних організацій та аналітичних агенств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку існуючої теоретичної бази в частині оцінювання впливу сучасних факторів на цей процес. Сформульовані аналітичні висновки та шляхи удосконалення окремих аспектів управління ризиками в митній справі України розкривають власне бачення автора шляхів вирішення поставлених завдань.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в даній роботі висновки та узагальнення можуть слугувати для удосконалення діяльності митних органів в Україні в частині розробки поправок до нормативно-правових актів чи вироблення напрямів удосконалення митної політики. Також наукові напрацювання автора можуть бути використані у навчальному процесі у вищій школі.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення кваліфікаційної роботи відображені у наукових публікаціях авторки:

1. Сідляр В., Мартинюк С. Ефективність управління митними ризиками. Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Дев'ятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль. 15 квітня 2022 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2022
2. Сідляр В., Мартинюк С. Деякі аспекти удосконалення управління ризиками в митній справі України. Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Тернопіль: ЗУНУ, 2022.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 62 сторінки друкованого тексту. Робота містить 9 рисунків, 7 таблиць, 3 додатки. Список використаної літератури налічує 64 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ БАЗИС УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ

1.1. Економічна сутність та особливості митних ризиків

Митні органи здійснюють свою діяльність у складному середовищі, що зазнає постійних змін. Водночас перед ними стоять непрості завдання щодо сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства та захисту митних інтересів України. В процесі своєї діяльності митні адміністрації стикаються з внутрішньою та зовнішньою невизначеністю, яка впливає на їх здатність досягати своїх цілей. У сучасному світі усі напрямки діяльності підприємств та організації пов'язані з ризиками, і митні адміністрації не є винятком. Таким чином, ефективне управління митними ризиками є одним із стратегічних завдань митних органів.

Митні адміністрації більшості країн світу визначили управління ризиками як нову філософію митного контролю, що сприяє максимально ефективному використанню ресурсів на кордоні для швидкого переміщення товарів, транспорту та пасажирів із забезпеченням безпеки суспільства. Тому впровадження управління ризиками в митному контексті має базуватися на досвіді розвинутих країн світу.

Дослідження проблем управління ризиками у митній справі потребує розгляду концептуальних основ митних ризиків та, передусім, визначення сутності й змісту категорії «ризик». На складність й багатоаспектність даного поняття вказує наявність низки концепцій і підходів до визначення сутності та змісту категорії «ризик». Різні підходи до дефініції «ризик» у рамках наукових теорій та економічних шкіл наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Трактування економічної сутності поняття «ризик» [5]

Представники	Наукова школа	Основні положення
Дж. Міль, Н. Сеніор	Класична економічна теорія	Ризик ототожнюється з математичним очікуванням утрат, які можуть відбуватися в результаті прийняття рішення, тобто ризик це збиток, викликаний здійсненням цього рішення.
К. Маркс	Марксизм	Ризик присутній лише у капіталістичному господарстві, тому знищення приватного підприємництва та планова економіка знищать і саме поняття «ризик».
А. Маршалл	Неокласична економічна теорія	Підприємницький ризик – це ризик у конкретній галузі економіки. Особистий ризик – це тягар, який виникає по відношенню щодо людей, які працюють із запозиченим капіталом.
Дж. Кейнс	Кейнсіанство	Фінансовий ризик – це ризик, пов’язаний із можливими змінами цінності одиниці грошового стандарту.
В. Зомбарт	Німецька історична школа	З одного боку, ризик – це необхідна умова успіху, а з іншого – негативний фактор капіталізму.
Й. Шумпетер	Австрійська школа економічної теорії	Ризиком є ніщо інше, як можливість відхилення від мети, заради якої приймалося певне управлінське рішення.
Дж. Гобсон	Інституціоналізм	Ризик банкрутства – це причина небажання капіталіста та підвищувати заробітну плату, внаслідок чого виникає бідність.
Ф. Найт	Чиказька школа економічної думки	Фактор ризику – це справжній прибуток, пов’язаний з елементом невизначеності. Високі доходи від ризикових підприємств – це просто премія за ризик.

Як бачимо з вищенаведених тверджень, ризик в економічній теорії розглядається з різних позицій у руслі наукових теорій і висловлювання представників наукових шкіл стосувалися окремих аспектів ризику. Найбільш вдало, на нашу думку, в широкому розумінні трактує ризик представник австрійської школи економічної теорії Й. Шумпетер: «Ризиком є ніщо інше,

як можливість відхилення від мети, заради якої приймалося певне управлінське рішення» [5].

Отже, ризик можна розглядати як економічну категорію з урахуванням фінансових результатів або ж як категорію відхилення від мети з огляду на ймовірне порушення запланованих подій з урахуванням можливості настання несприятливих наслідків. Слід відмітити, що ризик в переважній більшості визначень наділений такою характерною рисою, як існуюча небезпека, можливість негараздів, невдачі.

Оскільки категорія «ризик» є багатоаспектною і розглядається з різних позицій, то й однозначного трактування поняття «митний ризик» у науковій літературі немає. У табл. 1.2 зібрано погляди вітчизняних науковців щодо даної дефініції.

Таблиця 1.2

Визначення поняття «митний ризик» у вітчизняній науковій літературі

Автор	Тлумачення поняття
Бережнюк І.Г. та ін. [47, с. 25]	Митний ризик – вірогідність недодержання або порушення норм вітчизняного митного законодавства й порядку ведення операцій зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання, що спричиняє виникнення митної шкоди.
Борисенко О.П. [2]	Митний ризик є небезпекою втрати з вини іншого суб'єкта чи контрагента або через зміну політичної, економічної та іншої ситуації в країні партнера.
Войцещук А.Д. [6]	Митний ризик – ймовірність недодержання законодавства України щодо митної справи.
Комаров О.В. [13, с. 35]	Митний ризик – порушення норм митного та відповідних галузей національного й міжнародного законодавства, які регулюють пов'язані з митними правовідносини, що створює небезпеки державним та суспільним інститутам й інституціям.
Кулик Г.О. [16]	Митний ризик – це недотримання митного законодавства, що завдає шкоди інтересам держави та суспільства, захист яких є головним завданням митної служби.

Кунев Ю.Д., Ващенко Л.В. [17]	Митний ризик – ймовірно можлива небезпека втрат (збитків або шкоди) для суспільства (громадян), держави, торгівлі, промисловості під впливом загроз недотримання митного законодавства України та від реалізації неправильного рішення митними органами.
Пашко П.В. [25]	Митний ризик – це кількісна величина митного виклику у вигляді певної оцінки чи ймовірності реалізації наявної або потенційної митної загрози щодо усвідомленої можливості виникнення митної шкоди, при цьому ймовірність реалізації загрози має збалансовано розраховуватися на підставі комплексного оцінювання показників імовірності реалізації конкретної загрози як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі.
Пісной П.Я. [35]	Митний ризик – це ймовірність реалізації певної митної загрози з прогнозованим або непрогнозованим можливим збитком, а також її можливих наслідків у митній галузі.
Рум'янцев А.П. , Рум'янцева Н.С. [38]	Під митними ризиками розуміють втрати, пов'язані з укладенням зовнішньоекономічного договору, способом проведення грошових розрахунків за товари та послуги, перевезенням товару від продавця до покупця, а також способами та формами проведення процедур митного оформлення товару або послуги.
Терещенко С.С., Галько С.В. [42]	Митний ризик – ймовірність наявності контрабандних товарів або порушень митних правил під час здійснення процедур митного контролю та митного оформлення вантажів.
Титор В.Й. [44]	Митний ризик – це поєднання ймовірності порушення митного законодавства та його негативних наслідків.
Федотов О.П. [55]	Митний ризик – ймовірність недотримання або порушення норм митного законодавства та порядку ведення операцій зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання, що завдає митної шкоди.

Джерело: складено автором

З наведених визначень можемо зробити висновок, що митний ризик здебільшого розглядають як ймовірність порушень митних правил чи реалізації митної загрози або ж недотримання митного законодавства. Зауважимо, що багато науковців акцентують увагу на існуванні причинно-наслідкового зв'язку між ймовірністю порушень та настанням негативних наслідків.

Водночас Бугель Ю., Чекаловська Г. слушно зауважують, що «реалізація ризику може мати позитивні, негативні, а також нульові результати, при цьому для кожного із суб'єктів вони можуть бути різні і навіть діаметрально протилежні. Тобто твердження про абсолютність причинно-наслідкового зв'язку між митним ризиком та шкодою може видатися дещо неоднозначним» [5].

Л. Федоришина також висловлюється про те, що ризикові ситуації можуть привести й до позитивного результату, зокрема у разі ухвалення правильного рішення. Науковиця пропонує митні ризики розглядати у трьохвимірній моделі: як можливість, як небезпеку та як невизначеність, і деталізує: «Завдяки ідентифікації митних ризиків та автоматизації цього процесу з'являється можливість запобігання втратам (у вигляді недоотримання чи мінімізації митних платежів, ймовірного порушення митних правил), тому митний ризик проявляється як можливість. Якщо ж виявлено порушення митних правил, недотримання митного законодавства, митний ризик набуває ознак небезпеки, оскільки наслідки цього для держави є негативними. Водночас недостатньо повна ідентифікація всіх видів митних ризиків приводить до певної невизначеності стосовно можливості запобігання митним ризикам чи максимально можливої мінімізації їх наслідків» [49].

Щодо енциклопедичних джерел, то автори митної енциклопедії за ред. Бережнюка І.Г. ризик у митній справі трактують як «...ймовірність недотримання вимог законодавства України щодо державної митної справи» [1, с. 330]. Це відповідає загальному підходу до визначення ризику як можливості недосягнення поставлених цілей, оскільки одним з основних завдань митних органів є контроль за дотриманням законодавства з питань митної справи.

У митному законодавстві поняття «ризик» визначається міжнародними та національними положеннями у такому ж контексті: як певна потенційна ймовірність недотримання або порушення митного законодавства.

Відповідно до глави 6 «Митний контроль» Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (далі – Кіотська конвенція) ризик визначається як можливість недотримання митного законодавства) [59]. Тому всі митні органи повинні використовувати систему управління ризиками у своїх митних формальностях. Однак як зазначив австралійський професор Д. Віддоусон, «ризик для досягнення організаційних цілей включають не лише потенційну можливість недотримання митного законодавства, але й потенційну неспроможність сприяти торгівлі, яка виявляється в процесі надання митних послуг торговій спільноті» [64].

Митним кодексом ЄС встановлено, що «ризик означає імовірність і наслідки настання події стосовно прибуття, вибуття, транзиту, переміщення або кінцевого використання товарів, переміщуваних між митною територією Союзу та країнами або територіями, які не є частиною такої території, а також стосовно перебування на митній території Союзу товарів із третіх країн, яка: (а) перешкоджатиме правильному застосуванню інструментів Союзу або національних інструментів; (b) ставитиме під загрозу фінансові інтереси Союзу та його держав-членів; або (c) становитиме загрозу для безпеки Союзу та його резидентів, здоров'я людей, тварин або рослин, довкілля чи споживачів» [30]. Як бачимо, у Митному кодексі ЄС також зазначено про можливі негативні наслідки через настання певної події.

Наказ Державної митної служби України «Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику» від 22.12.2010 року № 1514 (у редакції від 11.01.2012 р.) містив наступне визначення митного ризику: «...кількісна величина митного виклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої чи потенційної митної загрози в зовнішньоекономічній діяльності, митних співвідношеннях та в галузі митної справи з погляду усвідомленої можливості виникнення митної шкоди» [31]. Цим же наказом було визначено, що митна шкода – це «оцінені наслідки дійсних, фактичних або можливих небажаних негативних економічних та соціальних втрат, що виникають у результаті митних викликів у галузі митної справи та можуть

мати як вартісну, так і загальну ситуаційну експертну оцінку втрат, збитку, вжитих заходів або робіт з ліквідації небажаних негативних наслідків та додаткових витрат для їх попередження і т.п.» [31].

Отже, на основі проведеного аналізу поняття «митний ризик» можна дійти висновку, що як у науковій літературі, так і в міжнародному законодавстві його трактують як ймовірність митних деліктів, що призводить до втрат.

У митній сфері ризику супроводжують усі напрямки роботи, тому ідентифікація ризиків та управління ними є визначальною передумовою ефективної діяльності митних органів. Таким чином, існує об'єктивна необхідність формування чіткого уявлення про всю множину митних ризиків та їх класифікації, що дасть можливість всебічного вивчення даного явища для забезпечення управління ними.

В економічній літературі існує багато досліджень, присвячених класифікації митних ризиків. У додатку А міститься найповніша, на наш погляд, станом на сьогоднішній день класифікація, систематизована Л. Федоришин.

Аналізуючи відомі підходи до класифікації, слід відзначити, що всі класифікаційні ознаки можна розділити на загальні, які притаманні загальному поняттю «ризик», та специфічні – пов'язані з особливостями сфери функціонування. При чому, до перших можна віднести наступні: за фактом виявлення, сферою поширення, за частотою прояву, за можливістю прогнозування та сферою поширення тощо. До специфічних ознак належать, зокрема за цілями митного контролю, за напрямками переміщення товарів, за складовими митної безпеки, за об'єктами аналізу ризику та інші (див. дод. А).

Окремі класифікаційні ознаки мають вагоме практичне значення. Для прикладу, класифікація відповідно до митних режимів, у який заявляється товар:

– митні ризику, пов'язані з режимами, які передбачають перехід права власності на товар, зокрема імпорту, експорту, реімпорту та реекспорту;

- митні ризики, пов'язані з режимами, які передбачають надання послуг щодо товарів, а саме транзит, митний склад, переробка на митній території та переробка за межами митної території України;

- митні ризики, які пов'язані зі спеціальними митними режимами такими, як тимчасове ввезення (вивезення), магазин безмитної торгівлі та спеціальна митна зона;

- митні ризики, пов'язані з винятковими митними режимами – знищення або руйнування та відмова на користь держави.

Варто виділити класифікацію ризиків залежно від суб'єкта:

- митні ризики, пов'язані з діяльністю митної служби (спричинені ризиками в управлінні митними органами);

- митні ризики, пов'язані з діяльністю суб'єктів ЗЕД, митних посередників та громадян.

Крім того, важливою є ідентифікація ризиків залежно від об'єкта:

- ризики документальних джерел, що пов'язані з неповнотою чи недостовірністю відомостей, зазначених у митних документах;

- ризики фізичних джерел, пов'язані із товарами й транспортними засобами, якими вони переміщуються.

Згідно Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю, затвердженого наказом Мінфіну від 31.07.2015 р. № 684 митні ризики поділено на фіскальні ризики та ризики безпеки [26], що цілком логічно і відповідає напрямкам діяльності митних органів. Зокрема, фіскальні зводяться до ризиків недоотриманням митних платежів, а ризики безпеки пов'язані з ймовірністю контрабанди та порушенням митних правил.

За наказом Держмитслужби України від 22.12.2010 р. № 1514 до основних джерел та сфер виникнення митних ризиків відносяться: митний режим, характер порушення, мета порушення (умисел) та вид товару, стосовно якого може бути вчинене порушення (див. дод. Б) [31].

Отже, класифікація митних ризиків дає змогу характеризувати та окреслювати місце кожного виду в усій множині ризиків, вивчати їхні властивості, на основі чого можна аналізувати митні ризики та уникати їх чи знижувати негативний вплив.

1.2. Впровадження системи управління ризиками в митній справі

В сучасних умовах функціонування митниці базується на вимогах міжнародної спільноти до митних адміністрацій та має традиційну роль: здійснювати контроль за рухом товарів і, таким чином, захищати державні інтереси та забезпечувати збір доходів. Основними цілями при цьому є впровадження державної політики та законодавства у митній сфері, боротьба з контрабандою й охорона кордонів, із одночасним сприянням полегшенню законної торгівлі.

Система управління ризиками та аудит є основними методами, які використовують митні органи для досягнення своїх цілей, про що зазначено в Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур [59]. Ці методи дозволяють митним органам сприяти діяльності переважній більшості суб'єктів господарювання, які дотримуються митного законодавства, і дозволяють їм зосередити свої ресурси на контролі ризикових суб'єктів ЗЕД.

У 1999 р. в рамках Кіотської конвенції вперше на світовому рівні були передбачені можливості для спрощення митного контролю з використанням принципу оцінки ризику, розроблені під егідою Всесвітньої митної організації (далі – ВМО). Згідно з вимогами Кіотської конвенції «митна служба застосовує метод аналізу ризиків для визначення осіб та товарів, в тому числі транспортних засобів, що підлягають перевірці, та ступеня такої перевірки» [21]. Конвенцією також передбачено, що «для підтримки системи

управління ризиками, митна служба приймає стратегію, яка базується на системі засобів оцінки імовірності недотримання законодавства» [21].

Таким чином, управління ризиками сьогодні є базисом сучасних методів митного контролю. Його застосування дозволяє оптимально використовувати ресурси митних адміністрацій, не знижуючи ефективності їх роботи, та водночас звільняючи законослухняних суб'єктів ЗЕД від надлишкових процедур, оскільки митний контроль, що ґрунтується на управлінні ризиком, концентрується на ділянках, де існує найбільший ризик.

Оцінка ризиків та управління ними важливі з огляду на те, що з'являється можливість прорахувати ймовірні втрати та застосувати певні заходи, спрямовані на зниження ймовірності виникнення несприятливого результату та мінімізацію можливих втрат.

З метою сприяння розвитку глобальній торгівлі, через необхідність реагування на стурбованість світу щодо захисту глобальних ланцюгів поставок товарів, недопущення загроз руйнування економік та спрощення митних процедур Всесвітньою митною організацією було розроблено Рамкові стандарти безпеки та спрощення міжнародної торгівлі, які було схвалено 24 червня 2005 р. представниками митних адміністрацій усіх на той час 166 держав-членів ВМО [60].

Варто зауважити, що у світових митних відносинах Рамкові стандарти ВМО стали загальноприйнятим інструментом, що створює відповідні умови для переходу на нові принципи безпечної торгівлі шляхом розвитку новітніх форм співробітництва між митними адміністраціями та бізнесом.

Оновлені у 2021 році Рамкові стандарти SAFE включають п'ять основних елементів:

- Гармонізація вимог до надання попередньої електронної інформації про вхідні, вихідні та транзитні вантажних перевезень.
- Вимога, щоб кожна країна, яка приєднується до Рамкових стандартів SAFE, бере на себе зобов'язання послідовно підходити до питань управління ризиками для вирішення проблем безпеки.

- Вимога, щоб за обґрунтованим запитом приймаючої країни, що базується на порівнянній методиці виявлення ризиків, митна адміністрація країни-відправника здійснювала огляд вантажів та (або) транспортних засобів підвищеного ризику, бажано з використанням спеціального обладнання.
- Переваги, які митні органи нададуть тим підприємствам, які дотримуються мінімальних стандартів безпеки міжнародного ланцюга постачання товарів і використовують передові практики.
- Сприяння тісній співпраці митної служби з іншими регулюючими державними органами для забезпечення безпеки суспільства з одночасним спрощенням переміщення товарів [63].

Рамкові стандарти SAFE, засновані на вищезгаданих елементах, опираються на три опори: система угод між митними службами («Митниця – Митниця»), партнерство між митною службою та суб'єктами господарювання («Митниця – Бізнес»), а також співробітництво між митною службою й іншими державними та міжурядовими органами («Митниця – Інші державні та міжурядові органи»). Ці опори засновані на стандартах, консолідованих для кращого їх розуміння та оперативного застосування на міжнародному рівні [63].

Системи управління ризиками є ключовим елементом Рамкових стандартів SAFE, що має включати механізм перевірки оцінки загроз і цільових рішень, а також впровадження найкращих практик. Згідно з Рамковими стандартами, митна адміністрація має створити систему управління ризиками для виявлення потенційно ризикованих вантажів та/або транспортних засобів й автоматизувати цю систему. Дотримання принципу ризикоорієнтованого управління значною мірою залежить від ефективності взаємозв'язку між митними адміністраціями, бізнес-спільнотою та іншими державними й міжурядовими установами, а саме від реалізації трьох вищезгаданих основ Рамкових стандартів безпеки та сприяння торгівлі.

ВМО розробляє детальні положення щодо впровадження управління ризиками. Зокрема, у червні 2011 р. було презентовано Компендіум ризик-менеджменту – комплексний документ, де розкривається методологія і структура імплементації ризик-менеджменту згідно з міжнародними стандартами, наводяться інструкції, методи й приклади застосування ризик-менеджменту та оцінювання ризиків [62].

Компендіум складається з двох окремих, але взаємопов'язаних томів. У першому томі визначено організаційну структуру управління ризиками та описується процес управління ризиками, а другий том стосується інструментів оцінки ризиків, профілювання та цільового призначення, які дають змогу визначити критерії відбору ризикових вантажів, пасажирів і транспортних засобів для митного втручання.

Після прийняття Компендіуму управління ризиками митні адміністрації зобов'язані запровадити міжнародний стандарт ISO 31000 у національні системи управління ризиками.

Розвиваючи основні сучасні принципи митної справи, Всесвітня митна організація щорічно продовжує роботу щодо розвитку митних адміністрацій. Для прикладу, у 2019 р. ВМО було обрано девіз «Розумні кордони (SMART borders) для безперешкодної торгівлі, подорожей і транспортних перевезень». Концепція «розумних (SMART) кордонів» розроблена з метою реконструкції бізнес-процесів митних адміністрацій і включає такі складові: безпека (Secure), вимірюваність (Measurable), автоматизація (Automated), управління ризиками (Risk Management-based) та технологічність (Technology-driven) [27].

Як доводить успішна світова практика, система управління ризиками дає можливість забезпечити безперешкодний потік товарів і людей, зміцнити надійність ланцюгів поставок й знизити потенційні загрози безпеці. При чому сучасний розвиток цифрових технологій диктує напрями трансформації роботи митниці для того щоб митні адміністрації були спроможні реагувати на новітні виклики і використовувати можливостей цифрової епохи.

Україна як член ВМО впроваджує у митну практику міжнародні стандарти. Щодо використання системи управління ризиками, то на законодавчому рівні воно закріплено у Митному кодексі України. Потрібно зазначити, що положення національного митного законодавства щодо системи управління ризиками мають відповідати наступним міжнародним документам: Угоді про соціацію між Україною та Європейським Союзом, Кіотській конвенції, Угоді про спрощення процедур торгівлі СОТ, Митному кодексу ЄС, Рамковим стандартам ВМО та Компедіуму з управління ризиками ВМО.

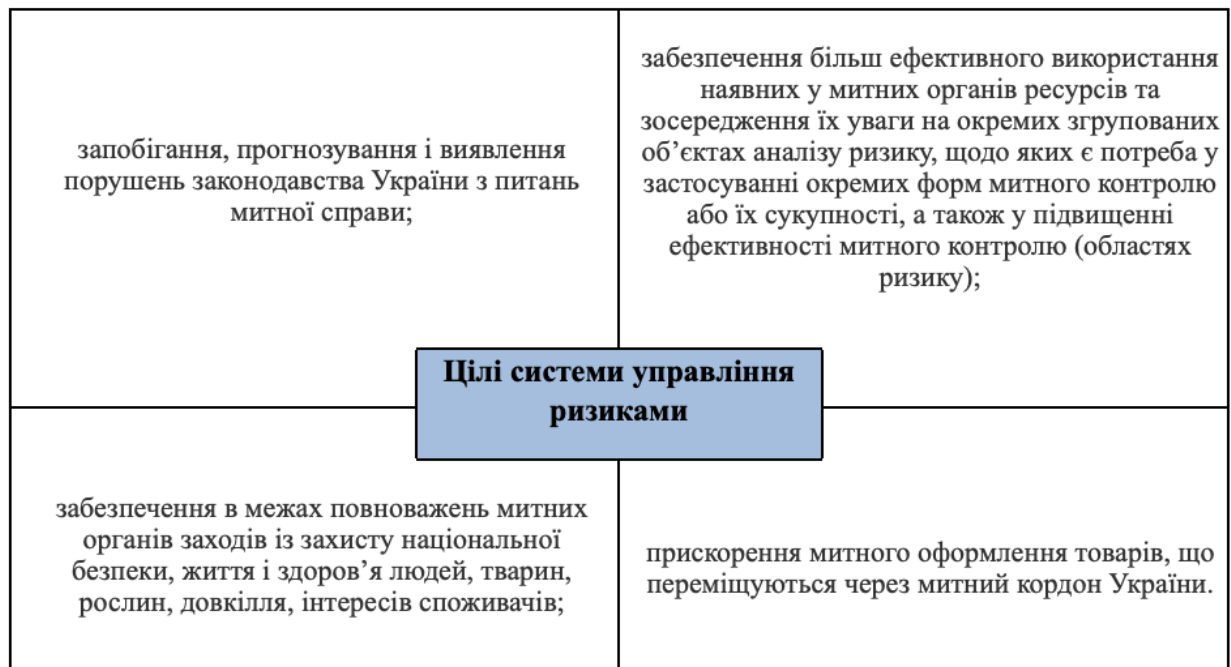

Рис. 1.1. Цілі застосування управління ризиками в митній справі України

Джерело: згруповано автором на основі [20].

Потрібно зауважити, що МКУ містить главу 52 «Система управління ризиками», проте у митному законодавстві немає нормативно закріпленого визначення даного поняття. Водночас у ст. 361 МКУ визначено, що «управління ризиками – це робота митних органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю

застосування цих заходів» [20]. Цілі застосування системи управління ризиками згідно МКУ наведено на рис. 1.1.

Поняття аналізу ризику визначено у ст. 362 МКУ, згідно якої «це систематичне використання митними органами наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їх ідентифікації і оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань митної справи» [20].

До об'єктів аналізу ризику належать характеристики не лише товарів, транспортних засобів, які переміщуються через кордон, а й зовнішньоекономічних операцій та суб'єктів, які їх здійснюють (рис. 1.2).

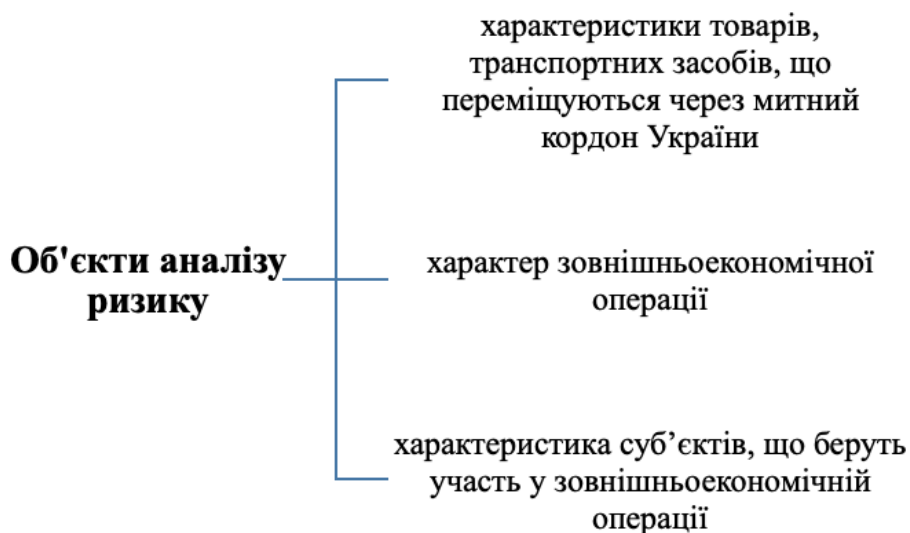

Рис. 1.2. Об'єкти аналізу митного ризику в митній справі України

Джерело: згруповано автором на основі [20].

Митним кодексом України також регламентується низка завдань, які мають виконувати митні органи щодо оцінки та управління ризиками. Вони включають комплекс дій щодо формування інформаційної бази, аналізу, виявлення та оцінки ризиків, а також розроблення й реалізація практичних заходів та аналіз результатів та заходи з коригування вжитих заходів з управління ризиками (рис. 1.3).

<p>формування інформаційної бази даних системи управління ризиками митних органів;</p>	<p>аналіз, виявлення та оцінка ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій, що включають систематичне:</p> <p>а) виявлення умов і факторів, що впливають на виникнення ризиків;</p> <p>б) визначення областей ризику;</p> <p>в) визначення критеріїв із заданими наперед параметрами, використання яких дає можливість здійснювати вибір об'єкта контролю, що становить ризик (індикаторів ризику);</p> <p>г) здійснення оцінки імовірності виникнення ризиків та можливої шкоди у разі їх проявлення;</p>
<p>Завдання митних органів щодо оцінки та управління ризиками</p>	
<p>розроблення і реалізація практичних заходів з управління ризиками з урахуванням:</p> <p>а) результатів аналізу та оцінки ризиків;</p> <p>б) результатів аналізу необхідних ресурсів та очікуваних результатів реалізації запланованих заходів;</p>	<p>аналіз результатів та коригування вжитих заходів з управління ризиками, що включає:</p> <p>а) здійснення контролю за практичною реалізацією заходів;</p> <p>б) збір, оброблення та аналіз інформації про результати вжитих заходів з метою їх коригування та вдосконалення системи управління ризиками.</p>

Рис. 1.3. Завдання митних органів щодо оцінки та управління ризиками в митній справі України

Джерело: згруповано автором на основі [20].

У загальному вигляді поетапне управління ризиками у митній сфері зображено на рис. 1.4.

Важливо відмітити як вагомий крок у розвитку ризикоорієнтованих технологій митного контролю затвердження у 2017 році Стратегії розвитку системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 р. Основні напрями реалізації даного документу наведено в додатку В.

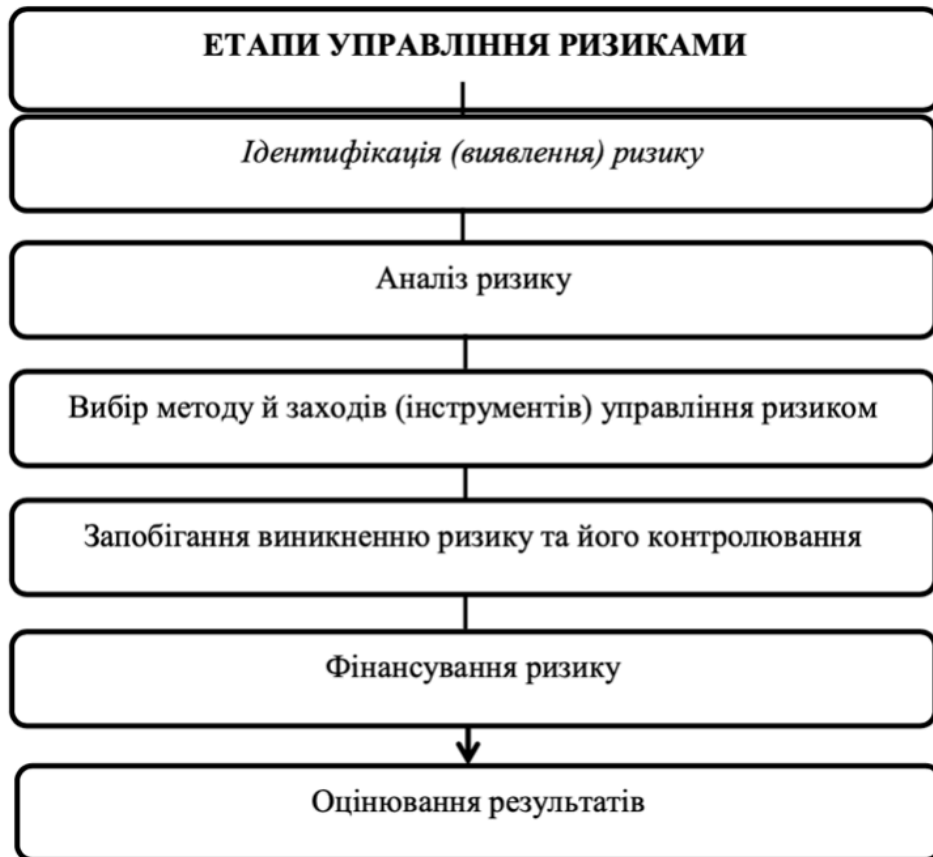

Рис 1.4. Послідовність дій щодо управління ризиками в митній сфері [15, с. 44].

У 2018 році ДФС України представила «смайт-митницю», в основі якої покладено застосування інтелектуальної системи ризиків, єдиного порталу надання дозвільних документів, електронне декларування, а також здійснення управління і контролю над усіма ланцюгами поставок, постмитного контролю й постаудиту, застосування високотехнологічних технічних засобів митного контролю. Використання останніх передбачає відеоспостереження та відеоконтроль, зчитування номерних знаків, ваговий контроль та застосування скануючих систем [46]. В даному контексті зауважимо, що у 2018 р. на конференції Всесвітньої митної організації було визначено важливість цифровізації митних адміністрацій країн світу. Побудова системи «смайт-митниця» в Україні та її впровадження повністю відповідає вимогам ВМО за сучасним підходом щодо інформаційного розвитку.

Безперечно, що розвиток цифрових інновацій та впровадження інформаційних технологій у митну практику є одним з ефективним інструментів оптимізації контрольних заходів із застосуванням системи управління ризиками. Тому важливим фактором розвитку ризикоорієнтованих технологій в Україні є діджиталізація митниці. На цьому шляху досягнуто чималих успіхів і продовжується реалізація концепції електронної митниці й надалі.

Сучасний етап впровадження системи управління ризиками у митній справі формує нові виклики та загрози, як-от: розгортання пандемії Covid-19, а з початку 2022 року – воєнні дії в результаті повномасштабного вторгнення РФ. Проте, митна адміністрація України поступово виконує взяті на себе зобов'язання, зокрема й пов'язані з євроінтеграційним поступом. Передусім, це виконання положень Угоди про асоціацію з ЄС та приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту. Україна приєдналася до Конвенції й перебуває на шляху повноцінного впровадження єдиної транзитної процедури й приєднання до спільної транзитної системи (NCTS), що дозволить не лише підвищити транзитний потенціал держави, а й ефективніше протидіяти митному шахрайству під час переміщення товарів через митний кордон [11].

Водночас, попри окремі досягнення митної адміністрації на шляху розвитку митного контролю, дослідження, спрямовані на оцінку ефективності бізнес-клімату, засвідчують, що в Україні є низка проблем у сфері митного контролю та адміністрування, зокрема, в частині застосування системи управління ризиками та спрощення митних процедур. Таким чином, потребує аналізу прагматика застосування ризикоорієнтованих технологій у митній справі, виявлення недоліків та пошук шляхів їх усунення.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичного базису управління ризиками в митній справі дало змогу сформулювати наступні висновки.

Аналіз наукових поглядів на дослідження поняття «ризик» установив, що, з одного боку, ризик виражається у можливих збитках, шкоді, втратах, небезпеці, невдачах, які можуть настати внаслідок прийняття певних рішень, а іншого – ризик уподібнюється з ймовірною чи передбачуваною вдачею, досягненням цілі, успіхом тощо. Як узагальнене поняття ризик являє собою порушення встановленого порядку виконання нормативно регульованої діяльності. Ризикам у митній справі притаманна певна специфіка, що зумовлена сферою їх виникнення й певними формами вираження.

Результати дослідження поглядів науковців на тлумачення поняття «митний ризик» вказують на їх неоднозначність, однак більшість дослідників існування митних ризиків пов'язує з імовірністю порушення вимог митного законодавства.

Систему ідентифікації й управління ризиками митного контролю визначають як відповідним чином упорядковану сукупність і організаційну єдність інструментів та методів управління ризиками, в основі якої покладено принцип вибірковості й достатності його форм і обсягів для забезпечення додержання митного законодавства.

Митний контроль, базований на системі управління ризиками, відповідає міжнародній практиці здійснення митної справи. Ризикоорієнтовані технології впроваджує переважна більшість митних адміністрацій країн світу. Україна в процесі міжнародного митного співробітництва приєдналась до низки міжнародних митних документів, що передбачають застосування методу управління ризиками.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ

2.1. Прагматизм функціонування системи управління ризиками

Зростання товаропотоків через державні кордони, збільшення кількості експортно-імпортних операцій створює постійні виклики для митних органів щодо організації ефективного контролю за такими процесами, щоб не створювати бар'єри для легального бізнесу й одночасно забезпечити митну безпеку та повноту сплати митних платежів до бюджету.

Державна митна служба України здійснює аналіз та управління ризиками з метою визначення форм й обсягів митного контролю, а також проводить моніторинг ризикових зовнішньоекономічних операцій, зокрема шляхом таргетингу.

Митним кодексом України передбачається, що «форми та обсяги митного контролю обираються посадовими особами митних органів на підставі результатів застосування системи управління ризиками та/або автоматизованою системою управління ризиками» [20].

Міністерство фінансів наказом від 31.07.2015 р. № 684 визначило «Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю» [26]. Даний Порядок було удосконалено з урахуванням міжнародних вимог та кращого міжнародного досвіду з управління митними ризиками у 2021 році.

Відповідно до митного законодавства «автоматизована система аналізу та управління ризиками (далі – АСАУР) – сукупність програмно-

інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками (далі – СУР) під час митного контролю та/або митного оформлення товарів, транспортних засобів» [26].

АСУР функціонує на центральному рівні та є складовою частиною єдиної автоматизованої інформаційної системи (далі – ЄАІС), що застосовується митними органами.

Однією з підсистем АСУР, що входить до ЄАІС митних органів, зокрема автоматизованої системи митного оформлення (далі – АСМО), й забезпечує роботу АСУР під час митного контролю та/або митного оформлення, є модуль АСУР [26].

Модуль АСАУР застосовується в автоматизованій системі митного оформлення (далі – АСМО) з 2006 р. та забезпечує автоматизований аналіз та оцінку ризиків у режимі реального часу під час оформлення митних декларацій. У наземних пунктах пропуску через державний кордон модулі АСАУР запроваджено в АСМО з 2012 – 2013 рр. [34].

Основним завданням АСАУР є здійснення оцінки ризику митної декларації, що прийнята до митного оформлення, та генерування повідомлення щодо необхідних заходів, які необхідно вжити посадовій особі митної служби, щоб перевірити законність зовнішньоекономічної операції.

Здійснення органами митної служби та їх структурними підрозділами аналізу, виявлення й оцінки ризиків, зокрема з використанням інформаційних технологій, для визначення форм і обсягів митного контролю включають наступні складові: виявлення умов та факторів, які впливають на виникнення ризиків; визначення областей та індикаторів ризику; здійснення оцінки ймовірності виникнення ризиків й можливої шкоди у разі їх прояву.

Практичні заходи з управління ризиками здійснюються митними органами з урахуванням результатів аналізу та оцінки ризиків, а також аналізу ресурсів й очікуваних результатів реалізації запланованих заходів.

Система управління ризиками для визначення форм й обсягів митного контролю дає змогу забезпечувати дотримання митного законодавства за

усіма ключовими напрямками та охоплює три рівні: стратегічний, тактичний та оперативний (рис. 2.1).

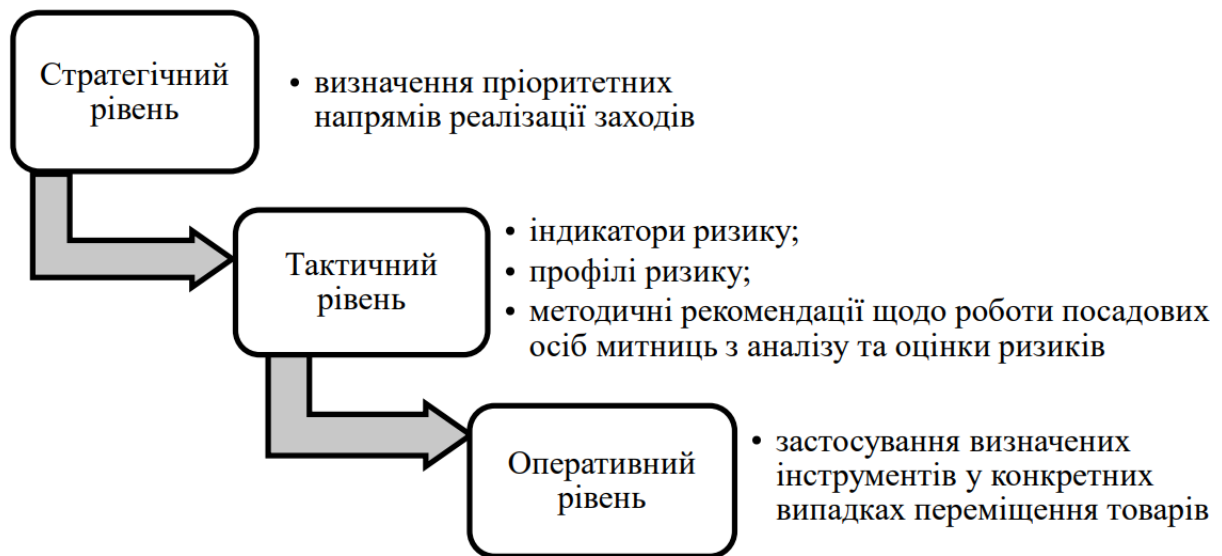

Рис. 2.1. Рівні системи управління ризиками у митній справі [12].

На стратегічному рівні управління ризиками митний орган визначає пріоритетні напрями реалізації заходів з управління ризиками й формує реєстр ризиків, який розглядається та схвалюється Експертною комісією із застосування системи управління ризиками.

На тактичному рівні – митний орган, відповідно до реєстру ризиків, розробляє заходи з управління ризиками, використовуючи наступні інструменти: профілі та індикатори ризику; орієнтування; методичні рекомендації щодо роботи посадових осіб митниці чи митного посту з аналізу, виявлення та оцінки ризиків; випадковий відбір.

Вищезазначені інструменти застосовуються митним органом у конкретних випадках реалізації митного контролю товарів чи транспортних засобів на оперативному рівні.

Митний контроль із застосуванням СУР може бути:

- Автоматизований – здійснюється із використанням інформаційних технологій, у тому числі АСУР.

- Неавтоматизований – здійснюється, коли оцінка ризику в конкретному випадку проведення митного контролю не може бути здійснена автоматизовано.

- Комбінований – полягає в поєднанні автоматизованого й неавтоматизованого контролю.

Під час розробки заходів щодо управління ризиками перевага надається автоматизованому та комбінованому контролю.

Сьогодні в багатьох країнах, зокрема ЄС та США, застосовується таргетинг як базис проведення аналізу та оцінки митних ризиків. Згідно національного законодавства таргетинг належить до комбінованого контролю, оскільки передбачає, що попередньо проаналізовані, зокрема із застосуванням системи управління ризиками, зовнішньоекономічні операції підлягають додатковій оцінці щодо наявності ризиків із використанням доступних митній службі джерел інформації. Таким чином, таргетинг розширює можливості автоматизованого управління ризиками.

Отже, митний контроль проводиться з використанням СУР/АСУР, а також наявних у митній службі інформаційних ресурсів й автоматизованих систем обробки баз даних. При митному контролі посадові особи митних органів також використовують індикатори ризику – критерії із заданими параметрами, які забезпечують можливість відібрати об'єкт контролю за певною ознакою; профілі ризику – сукупність індикаторів ризику, які є результатом збору, аналізу й систематизації даних; орієнтування – дані державних органів щодо можливості вчинення порушень митного законодавства України. Даний підхід дозволяє на підставі аналізу, наданих декларантом документів і оцінки ризиків порушення вимог митного законодавства України, визначити оптимальну форму й обсяги митного контролю товарів, що перетинають митний кордон України.

За допомогою АСАУР автоматизується оцінка ризику за кожною митною декларацією, забезпечуючи автоматизоване зіставлення даних на предмет їх співпадіння із закладеними в АСАУР алгоритмами по кожному

конкретному переміщенню. Алгоритм митного контролю й оформлення товарів та транспортних засобів, а також роль системи управління ризиками в цьому процесі, схематично зображено на рис. 2.2.

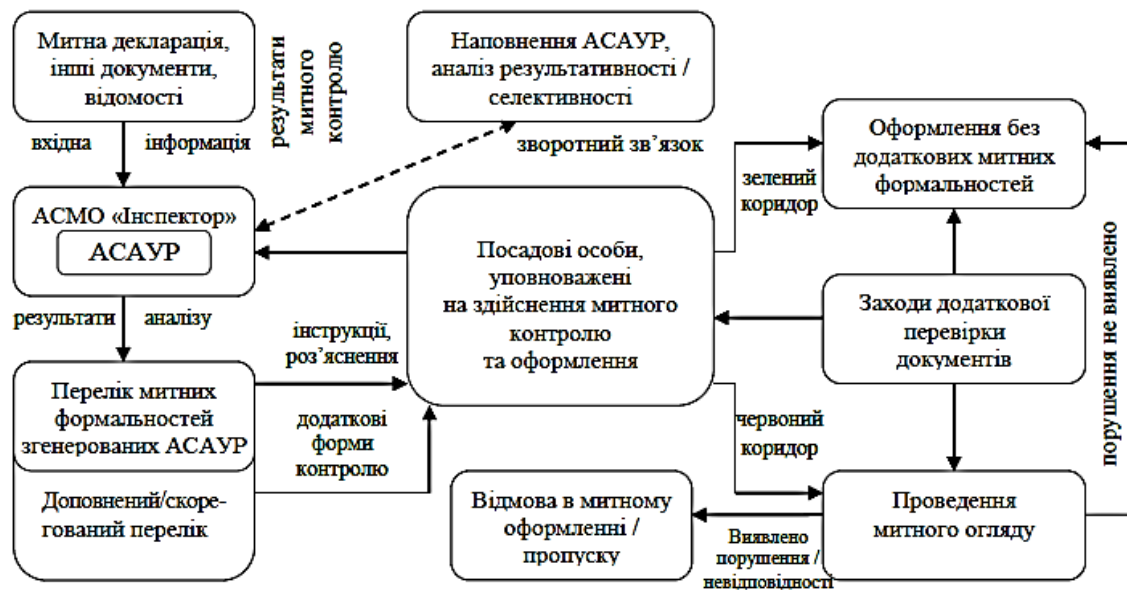

Рис. 2.2. Схема організації митного контролю та митного оформлення із застосуванням СУР [15, с. 44].

Досліджуючи прагматизм функціонування системи управління ризиками, слід відзначити, що вагомим недоліком митного контролю на сучасному етапі є проблеми контролю правильності визначення митної вартості товарів.

Під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів Держмитслужба або визнає митну вартість товару, що заявлена декларантом, або ж приймає рішення про коригування митної вартості. Часто рішення про необхідність додаткових митних формальностей для підтвердження митної вартості товарів ухвалюється митним інспектором на основі спрацювання АСАУР за кодами, наведеними в табл. 2.1.

Суть проблеми контролю митної вартості полягає у тому, що рішення посадової особи митних органів щодо коригування митної вартості, як правило, недостатньо обґрунтоване. Представники бізнесу, які стикаються з такою ситуацією на практиці, не погоджуючись з рішенням про коригування,

змушені відстоювати свої права у судових органах. Останніми роками найчастішими випадками звернень до суду з митних питань є справи щодо визначення, контролю й коригування митної вартості товарів. Особливо гострою є проблема неправомірного коригування митної вартості з боку митних органів в умовах, коли не виконуються планові показники митних надходжень, й митна служба змушена залучати додаткові джерела митних платежів. Результати практики Верховного Суду засвідчують, що більшість рішень про коригування митної вартості судом скасовуються через недотримання представниками митних органів вимог митного законодавства під час ухвалення таких рішень [22].

Таблиця 2.1

Витяг з класифікатора митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування СУР

Код митних формальностей	Назва
Перевірка документів та відомостей	
101-1	Витребування оригіналів документів, зазначених у митній декларації, або засвідчених в установленому порядку їх копій, якщо законодавством не передбачено подання оригіналів
102-1	Перевірка відповідності відомостей, які містяться в українській митній декларації, відомостям, що містяться у відповідному паперовому примірнику (електронній копії) митної декларації суміжної сторони (книжці МДП)
103-1	Перевірка поданих товаросупровідних та товаротранспортних документів (в тому числі наданих на вимогу митного органу) та/або відомостей про них на предмет розбіжностей у відомостях, що зазначені у цих документах, митній декларації чи документах, що її заміщують, їх електронних копіях, розміщених в ЄАІС Держмитслужби
105-2	Контроль правильності визначення митної вартості товарів
106-2	Витребування документів, які підтверджують митну вартість товарів

Джерело: складено автором на основі [32].

Зокрема, судді зазначають, що спрацювання АСАУР не є підставою для коригування митної вартості, наводячи такі аргументи:

а) «...згідно роз'яснень, наданих Міністерством доходів і зборів України у листі від 07.05.2014 №10441/7/99-99-10-03-01-17, відомості з інформаційних баз даних Міністерства доходів і зборів України мають лише допоміжний інформаційний характер при прийнятті митницею відповідних рішень та з об'єктивних причин не можуть містити усієї інформації, що стосується суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, товарів і умов їх продажу, тому такі дані не можуть мати більше значення, ніж надані декларантом первинні документи про товар» [52];

б) «...згідно з роз'ясненнями, наданими Мінфіном України 05.11.2015 № 31-11320-06-27/34103 «Щодо постанови КМУ від 16.09.2015 № 724 «Про використання у системі управління ризиками орієнтовних показників митної вартості товарів» вбачається, постанова запровадила використання орієнтовних показників митної вартості товарів виключно для аналізу ризиків в системі управління ризиками, яка використовується ДФС України. Невідповідність контрактної вартості імпортованих товарів орієнтовним показникам їх митної вартості не є підставою для коригування митної вартості товарів митницею» [51].

Зазначена проблема створює передумови та можливості для зловживань, що своєю чергою несе за собою корупційні ризики. Це негативно впливає на сумлінних суб'єктів ЗЕД, що призводить до спаду економічної активності, погіршення бізнес-клімату й відтоку капіталу з країни. Тому необхідно вдосконалювати роботу митних органів, зокрема внаслідок усунення недоліків та підвищення ефективності системи управління ризиками.

2.2. Оцінка стану здійснення Державною митною службою України управління ризиками

Управління ризиками займає чільне місце у практичній діяльності національних митних органів. Під впливом зовнішніх чинників відбуваються постійні зміни щодо удосконалення та підвищення ефективності технологій ризик-менеджменту у митній справі. Проте, прагматизм функціонування митної служби свідчить про наявність певних вад та недоліків, що негативно відбиваються на результатах її діяльності. Розглянемо сучасний стан управління ризиками Державною митною службою України для подальшої його оцінки, виявлення недоліків та формування шляхів удосконалення.

Зазначимо, що 2 квітня 2021 року набрав чинності наказ Міністерства фінансів від 22 січня 2021 р. № 32 «Про внесення змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю» [29]. До цього часу, попри проведену реструктуризацію, митні органи у своїй роботі керувалися старим порядком та відповідними методичними рекомендаціями, що не відповідало чинній структурі митних органів, що негативно відбивалося на ефективності митного контролю.

За результатами аудиту результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходження податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, проведеним Рахунковою палатою, встановлено зокрема скорочення кількості митних декларацій, щодо яких встановлено необхідність проведення митних формальностей за результатами застосування АСАУР і СУР (табл. 2.2).

Як видно за даних табл. 2.1, у 2020 р. порівняно з попереднім роком кількість виявлених випадків щодо необхідності застосування додаткових митних формальностей зменшилася на 39,4 % або на 530,5 тис. митних декларацій. Зауважимо, що 83,9 % випадків

застосування додаткових митних формальностей здійснено у режимі імпорту.

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів митних декларацій, щодо яких встановлено необхідність проведення митних формальностей за результатами застосування АСАУР і СУР

Показники	2019	2020	I півріччя 2021 р.
Експорт	227 446	73 831	67 018
Імпорт	1 089 241	731 645	387 768
Транзит	31 490	12 182	10 703
Разом	1 348 177	817 658	465 489

Джерело: складено автором на основі [9].

Частка митних декларацій, щодо яких встановлено необхідність проведення додаткових митних формальностей з ініціативи посадових осіб митних органів у результаті застосування СУР, за вказаний період становила 6,8 % (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Здійснення додаткових митних формальностей з ініціативи посадових осіб внаслідок застосування СУР за період 2019 - I півр. 2021 р.

Показники	Експорт	Імпорт	Транзит	Разом
Кількість МД	23 665	149 257	5 168	178 090
<i>у %</i>	<i>6,4</i>	<i>6,8</i>	<i>9,5</i>	6,8

Джерело: складено автором на основі [9].

За даними Держмитслужби, таке зменшення обсягів виявлених випадків застосування додаткових митних формальностей відбулося через низку факторів. Зокрема, відбулося призупинення дії профілів ризику, що стосувалися контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності,

внаслідок змін, внесених до МКУ Законом «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» від 17 жовтня 2019 № 202, та відсутності нових підзаконних нормативно-правових актів, які б урегульовували особливості здійснення митного контролю й оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України із порушенням прав інтелектуальної власності. Крім того, негативно на динаміку кількості митних декларацій, щодо яких встановлено необхідність застосування додаткових митних формальностей, вплинуло впровадження суб'єктоорієнтованих критеріїв для автоматизованої оцінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності залежно від їхніх характеристик, що відбулося відповідно до змін, внесених наказом Міністерства фінансів від 8 квітня 2019 № 146 «Про затвердження Змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю» [9].

Розглянемо результати останнього звіту (станом на час нашого дослідження за 2021 рік) Держмитслужби у частині управління ризиками.

За підсумками діяльності за вказаний період Держмитслужба, серед іншого, звітує про прийняття низки документів, які б мали позитивно вплинути на удосконалення функціонування СУР й організації митного контролю з використанням СУР. Так, у 2021 році було внесено зміни до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю [29]; впроваджено функціонування підрозділу митних компетенцій у рамках пілотного проєкту з метою тестування практичних, організаційних та технічних аспектів виконання митних формальностей за митною декларацією; вдосконалено систему оцінювання ефективності застосування СУР шляхом зміни показників комплексної оцінки митниць ДМСУ. Крім того, органи митної служби декларують, що у 2021 році вжито заходів щодо підтримки в актуальному стані й удосконалення СУР, у тому числі внаслідок

оновлення складу Експертної комісії із застосування системи управління ризиками, а також шляхом впровадження кращого іноземного досвіду у вітчизняну практику [7].

Щодо забезпечення функціонування автоматизованої системи управління ризиками, то ДМС України звітує, що протягом 2021 р. введено в дію 13 нових електронних профілів ризику, внесено зміни до 21 електронного профілю та припинено дію 5 профілів. А також внесено 298 доповнень до профілів ризику щодо забезпечення заходів оперативного регулювання.

Зауважимо, що у зв'язку з реорганізацією митних органів виникла проблема щодо збору, аналізу та форми оприлюднення результатів діяльності. Зокрема, за останні роки немає уніфікованого підходу до складання звітів про виконання планів роботи митної служби, що значно ускладнює аналіз через відсутність показників у розрізі певного періоду.

Ефективність СУР/АСУР Держмитслужба визначає за ключовими показниками. Зокрема, за підсумками 2021 року розраховано селективність СУР/АСУР (рис. 2.3).

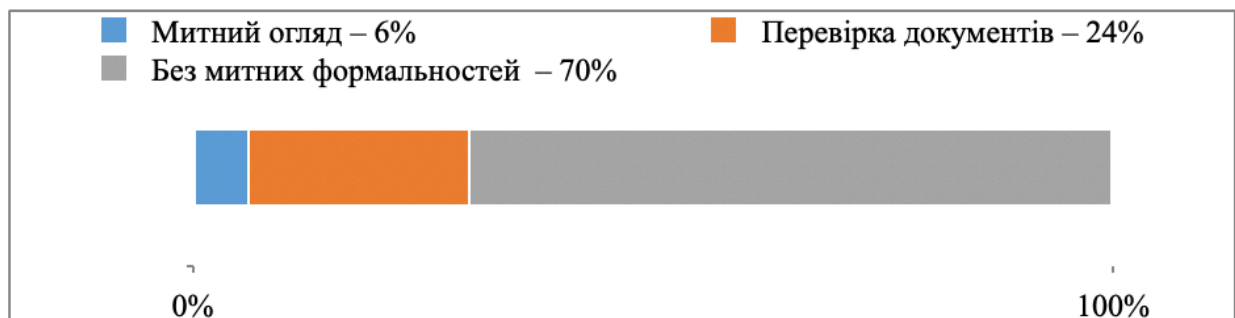

Рис. 2.3. Селективність СУР/АСУР у 2021 році [7].

АСАУР генерує перелік митних формальностей, які має здійснити інспектор для здійснення митного оформлення товару по окремій декларації. Згідно класифікатора [32] до митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування СУР, відноситься, у тому числі контроль правильності класифікації товарів, митної вартості, країни походження, захист прав інтелектуальної власності та ін. Такі митні

формальності поділяються на дві групи: перевірка документів та митний огляд.

Оскільки АСАУР націлена на забезпечення вибіркової митного контролю та мінімуму необхідних митних формальностей, то одним із ключових показників її застосування є селективність, який виражається як питома вага відібраних митних оформлень для проведення посиленого контролю у загальній кількості митних оформлень.

Наступним індикатором ефективності СУР/АСУР є частка митних декларацій, відносно яких за підсумками виконання митними органами визначених АСУР митних формальностей було фактично виявлено розбіжності. За результатами 2021 р. вона дорівнює 6%, що на 1% більше, ніж у 2020 році.

Крім того, визначається показник ефективності митного огляду за ініціативи посадової особи внаслідок застосування СУР. Така ефективність у 2021 р. Держмитслужбою оцінюється як задовільна: результативність цих оглядів становить 9%. При чому загальна кількість митних декларацій, щодо яких посадовими особами визначалась необхідність митного огляду, сягає 1% [7].

Задля об'єктивності варто дослідити результати аудиту стану здійснення Держмитслужбою України управління ризиками й забезпечення проведення моніторингу ризикових зовнішньоекономічних операцій, здійсненої Рахунковою палатою України. Зазначимо, що перевірка проводилась за період 2019 – 1 півріччя 2021 рр.

Так, у 2019 році, за результатами виконання митними органами, згенерованих АСУР, митних формальностей (серед них 1131,7 тис. випадків перевірки документів та 307,6 тис. – проведення митного огляду) кількість митних декларацій, за якими виявлено розбіжності/невідповідності/порушення й митне оформлення яких незавершено, була на рівні 7,8% (або 12,1 тис.) від загальної кількості митних декларацій (див. табл. 2.4).

Звернемо увагу, що нормативно-правовими актами не передбачено здійснення контролю митною службою за сплатою донарахованих сум митних платежів за виявленими ними розбіжностями/невідповідностями/порушеннями.

Таблиця 2.4

Обсяг митних декларацій, щодо яких за результатами виконання митницями згенерованих АСУР митних формальностей фактично виявлено розбіжності/невідповідності/порушення [9].

Період	Загальна кількість МД, щодо яких АСУР визначено митні формальності	у тому числі:			
		щодо яких зазначено про виконання відповідних митних формальностей	у %	за якими виявлено певні розбіжності/невідповідності/порушення, митне оформлення яких не завершено	у %
2019 р.	1 439 409	925 608	64,3	112 098	7,8
вересень – грудень 2020 р.*	–	238 649	–	7 482	–
січень – квітень 2021 р.**	–	225 168	–	8 682	–

* за поясненнями Держмитслужби, дані щодо кількості митних декларацій, за якими виявлено розбіжності/невідповідності/порушення у результаті виконання митницями згенерованих АСУР митних формальностей, почали формуватися з вересня, після наказу Держмитслужби від 11.09.2020 р. № 382 «Про затвердження показників комплексної оцінки митниць Державної митної служби України»;

** на час завершення аудиту Держмитслужбою надано показники лише за січень – квітень 2021 року.

Вагомою проблемою у діяльності Держмитслужби, на нашу думку, є недосконалість вимог щодо ведення митної статистики та, як було вже зазначено вище, відсутність уніфікованого чіткого підходу до формування звітів та показників діяльності, що створює значні можливості для зловживань.

Для прикладу, відповідно до інформації, наданою Рахунковій палаті, Координаційно-моніторинговою митницею, у 2020 р. за результатами

аналітично-пошукової роботи даною митницею контролювалось й відпрацьовано біля 950 митних оформлень, що були здійснені митними органами по всій території України. За підсумками відпрацювання виявлено та зафіксовано 35 фактів порушення митних правил. За цими випадками додатково перераховано до бюджету понад 18 млн грн. Водночас Координаційно-моніторинговою митницею не надано інформацію щодо сум сплачених до бюджету штрафів та вартості тимчасово вилучених предметів правопорушень, оскільки у 2020 р. нормативно-правовими актами не було передбачено ведення органами Держмитслужби статистики щодо результатів реалізованих заходів митного контролю у розрізі окремих митниць з виокремленням кількості порушень митних правил, сплачених до бюджету сум штрафів та вартості тимчасово вилучених предметів правопорушень.

За I півріччя 2021 р. така інформація сформована митними органами в ручному режимі за ще відкритими випадками, щодо яких застосовувалися додаткові заходи митного контролю. Так, за цей час виявлено та заведено 80 справ щодо порушення митних правил з загальною сумою штрафів 46,3 млн грн. Тимчасово вилучено предметів правопорушення на суму 42,5 млн грн.

Таким чином, експерти Рахункової палати обґрунтовано констатують незабезпечення з боку Міністерства фінансів розроблення та вчасного прийняття нормативних актів, а з боку Держмитслужби – розпорядчих документів, оперативна потреба в яких виникла у зв'язку з реформуванням фіскальних органів, що негативно вплинуло на ефективність функціонування АСУР. У результаті цього обсяг виявлених митних декларацій, що потребували перевірки, у 2020 р. зменшився майже на 40 % на противагу 2019 року.

Щодо 2019 року, то потрібно зазначити, що за підсумками відпрацювання митницями ДФС та ДМС митних декларацій фактично виявлено розбіжності/невідповідності/порушення щодо 7,8 % загальної кількості декларацій. При цьому, відмічається, що Держмитслужба не

володіє інформацією про результати виконання митницями митних формальностей за 27,9 % митних декларацій, згенерованих АСУР.

Отже, причини неефективності застосування системи управління ризиками в митному контролі криються, передусім, у недосконалостях нормативно-правового й організаційного характеру, що потребує відповідного реагування державних органів управління.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз ефективності управління митними ризиками в Україні дозволив сформулювати наступні висновки.

Митний контроль проводиться з використанням системи управління ризиками, а також наявних у митній службі інформаційних ресурсів й автоматизованих систем обробки баз даних. Основне завдання АСАУР полягає у тому, щоб на підставі діючих профілів ризику здійснити оцінювання ризиків митної декларації, яка прийнята до митного оформлення, та видати повідомлення із вказівками вжиття необхідних заходів, що слід застосувати для перевірки законності зовнішньоекономічної операції.

Використання ризикоорієнтованого підходу дає можливість зосередити увагу лише на тих суб'єктах ЗЕД, які мають ознаки ризику порушення митних правил з відповідним залученням мінімальних форм та обсягів митного контролю. Основна частка профілів ризику стосується імпорту, що пояснюється спрямованістю митного контролю на фіскальну складову та захист внутрішнього споживчого ринку.

В процесі контролю митної вартості товарів рішення посадової особи митних органів щодо коригування митної вартості, як правило, базується на спрацюванні АСАУР, що, за позицією судових органів, не є підставою для коригування митної вартості. Таким чином, суб'єкти ЗЕД, які не погоджуються з рішенням митних органів щодо збільшення митної вартості

товарів, у левовій частці випадків звернень до суду з цього приводу, отримують рішення на свою користь.

Ефективність АСАУР митними органами визначається за ключовими показниками, одним з яких є селективність. Даний індикатор виражається як питома вага відібраних митних оформлень для проведення посиленого контролю у загальній кількості митних оформлень. Наступним показником ефективності СУР/АСУР є частка митних декларацій, відносно яких за підсумками виконання митними органами, визначених АСУР митних формальностей, було фактично виявлено розбіжності. За результатами 2021 р. вона дорівнює 6%, що на 1% більше, ніж у 2020 році.

Крім того, визначається показник ефективності митного огляду за ініціативи посадової особи внаслідок застосування СУР. Така ефективність у 2021 р. Держмитслужбою оцінюється як задовільна: результативність цих оглядів становить 9%. При чому загальна кількість митних декларацій, щодо яких посадовими особами визначалась необхідність митного огляду, сягає 1%.

Водночас, результати аудиту стану здійснення Держмитслужбою України управління ризиками й забезпечення проведення моніторингу ризикових зовнішньоекономічних операцій, здійсненого Рахунковою палатою України, засвідчили, що система управління ризиками, має вагомі недоліки, що негативно впливають на ефективність митного контролю.

Так, у 2020 р. нормативно-правовими актами не було передбачено ведення органами Держмитслужби статистики щодо результатів реалізованих заходів митного контролю у розрізі окремих митниць з виокремленням кількості порушень митних правил, сплачених до бюджету сум штрафів та вартості тимчасово вилучених предметів правопорушень.

У результаті невчасного прийняття нормативних актів та розпорядчих документів, оперативна потреба в яких виникла у зв'язку з реформуванням фіскальних органів, обсяг виявлених митних декларацій, що потребували перевірки, у 2020 р. зменшився майже на 40 % на противагу 2019 року.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ

Для прискорення транскордонних потоків необхідним є спрощення та скорочення митних процедур. Водночас, щоб внаслідок спрощення не втратити, а, навпаки – підвищити, ефективність митного контролю необхідно застосувати комплексний підхід до удосконалення системи забезпечення дотримання вимог митного законодавства. Ключову роль у цьому процесі відіграє управління ризиками, від дієвості якого сьогодні залежить результативність діяльності митних органів.

Як влучно зауважує О. Комаров, «...за належної організації функції сприяння міжнародній торгівлі та контролю за її здійсненням не перебувають у конфлікті, а значні переваги від спрощення умов зовнішньоекономічної діяльності можуть бути досягнуті без зменшення ефективності митного контролю, адже пріоритетом кожної митної адміністрації має бути не лише виявлення митних порушень, а й зведення адміністративного втручання до мінімуму за рахунок впровадження сучасних методів і технологій митного контролю» [14].

На рис. 3.1 автор показує дві моделі, висуваючи думку, що Україні притаманна бюрократична система управління з високим рівнем контролю та низькою ефективністю й результативністю, характеризується дискреційністю повноважень та надмірним адміністративним тиском, що негативно відображається на збалансованому задоволенні інтересів учасників митних відносин.

Погоджуємось що «...сучасні методи управління ризиками – це не лише механізм забезпечення «спрощення та контролю», а механізм реалізації

моделі «спрощення через контроль», що відображає фундаментальні зміни філософії митного адміністрування» [14].

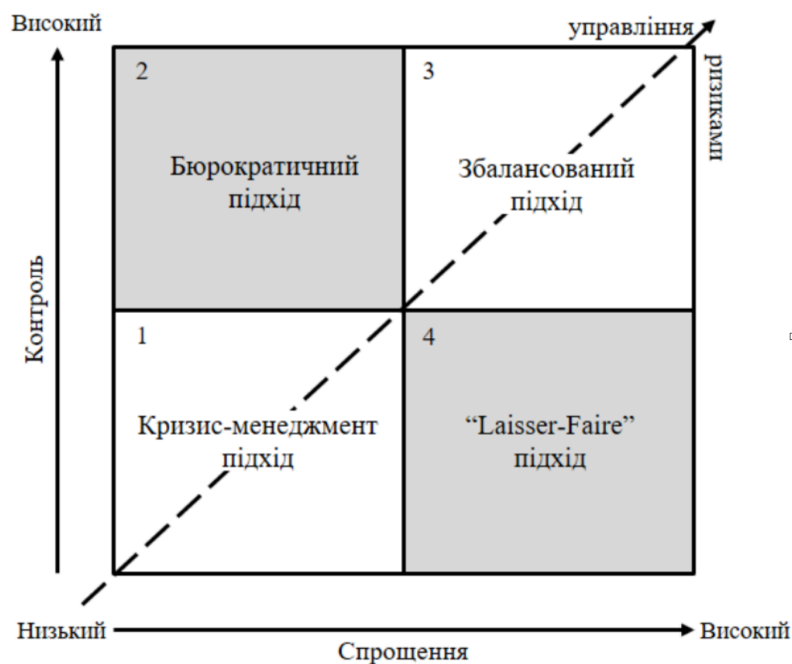

Рис. 3.1. Система «спрощення – контроль» [14].

Необхідно врахувати, що система управління ризиками є базисом вибірковості митного контролю та обмежує його мінімумом митних формальностей, що необхідні й достатні для забезпечення дотримання вимог митного законодавства. Отже, переваги механізмів управління ризиками зумовлюють доцільність їх пріоритетної ролі у функціонуванні митної системи України.

Сучасні високоточні методи аналізу, оцінки та управління ризиками, які стали можливими завдяки розвитку інформаційних технологій, забезпечують митні органи найдієвішим інструментарієм реалізації своїх функцій. Однак, управління ризиками є лише одним із елементів, що забезпечує ефективну діяльність митної адміністрації, і за відсутності розвитку інфраструктури та системних змін, проблеми функціонування митної системи України вирішити неможливо.

На основі проведеного аналізу, визначимо напрями розвитку та удосконалення управління ризиками з урахуванням сучасних вимог.

Зауважимо, що Стратегією розвитку системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року визначено основні напрями її реалізації, відображені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Витяг з Стратегії розвитку системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року [34]

Вдосконалення підходів до управління митними ризиками:
- забезпечення підтримки в актуальному стані автоматизованої системи аналізу та управління ризиками шляхом наповнення її новими профілями ризику (опису будь-якого набору ризиків, у тому числі визначених комбінацій індикаторів ризику, що є результатом збору, аналізу та систематизації інформації), актуалізації діючих профілів ризику, вдосконалення автоматизованих алгоритмів аналізу та оцінки ризиків;
- посилення ролі митниць у процесах управління ризиками, в тому числі шляхом регіонального профілювання ризиків;
- розширення джерел інформації для проведення аналізу та оцінки ризиків, у тому числі автоматизованого аналізу та оцінки;
- застосування таргетингу під час здійснення митного контролю найбільш ризикових зовнішньоекономічних транзакцій, а також для проведення оцінки ризиків до прибуття товарів, транспортних засобів у пункти пропуску через державний кордон;
- впровадження системи автоматизованого розподілу суб'єктів господарювання залежно від характеристик таких суб'єктів та історії їх діяльності під час проведення автоматизованого аналізу та оцінки ризиків;
- удосконалення підходів до проведення аналізу та оцінки ризиків під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості шляхом застосування попередніх рішень з питань визначення митної вартості;
- створення комплексної автоматизованої системи моніторингу застосування системи управління ризиками;
- застосування єдиних підходів до роботи з наявним програмним забезпеченням та технічними засобами митного контролю під час проведення аналізу та оцінки ризиків;
- використання додаткових механізмів верифікації результатів митного контролю, в тому числі шляхом застосування засобів фіксації виконання митних формальностей, визначених за результатами застосування системи управління ризиками;
- створення бази даних ризиків – спеціального програмного забезпечення, яке передбачатиме можливість внесення будь-якою посадовою особою митниці інформації про можливі ризики порушення вимог законодавства та даватиме змогу здійснювати відстеження процесу опрацювання уповноваженими підрозділами наданих пропозицій;
- забезпечення розвитку інформаційних технологій, зокрема впровадження програмного забезпечення для автоматизації процесу проведення аналізу та оцінки ризиків під час переміщення (пересилання) міжнародних поштових відправлень та експрес-відправлень, а також у пунктах пропуску через державний кордон, у тому числі для повітряного сполучення.

Відповідно до Стратегії було змінено Порядок здійснення аналізу та

оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю. Проте, станом на сьогодні немає можливості комплексно відслідкувати стан реалізації даних напрямків розвитку управління ризиками у митній сфері, оскільки в публічному інформаційному просторі немає даних щодо виконання Плану реалізації Стратегії.

Водночас, як відомо, Україна має чіткий євроінтеграційний вектор розвитку, що зобов'язує до виконання, взятих зобов'язань, у тому числі й у митній сфері. В результаті аналізу звітності про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [8] можна зробити висновки про значні зрушення у даному напрямку.

Так, в Україні впроваджено програму АЕО (авторизованого економічного оператора), що відповідає загально визнаним міжнародним та європейським стандартам. Це дозволить Україні укласти двосторонні угоди з іншими державами про взаємне визнання АЕО, а українським АЕО – використовувати суттєві переваги при митному оформленні. У березні 2021 р. митна служба ухвалила рішення про надання першому в Україні підприємству статусу АЕО (ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна», м. Кременчук). Особливий статус АЕО засвідчує високий ступінь довіри митних органів до суб'єкта господарювання й дає йому можливість користуватися спеціальними спрощеннями та перевагами при митному оформленні.

Наступним кроком до зближення з ЄС є приєднання до Конвенції про процедуру спільного транзиту, щодо якого Україна завершила усі формальності до 31 серпня 2022 р. й розпочала міжнародне застосування процедури спільного транзиту та NCTS з 1 жовтня 2022 р.

Крім того, у другій половині 2021 р. Держмитслужба розпочала роботу у форматі єдиної юридичної особи. Здійснено тестування посадових осіб органів митної служби щодо кваліфікації й благонадійності. У цьому контексті підготовлено проєкт закону, яким вносяться зміни до МКУ щодо

запровадження атестації посадових осіб митних органів, ухвалення якого дасть можливість урегулювати проблеми моніторингу й контролю кваліфікації та оцінки доброчесності посадовців митної служби, а також на постійній основі запровадити процедури їх атестації.

З метою імплементації законодавства ЄС було прийнято закон «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо урегулювання процедури складання митних декларацій на товари, які підпадають під різні товарні підпозиції згідно з УКТЗЕД, відповідно до Митного кодексу Європейського Союзу» від 27.07.2022 № 2458-IX [28]; підготовлено законопроект «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо приведення порядку визначення країни походження товару у відповідність із Митним кодексом Європейського Союзу» та ін.

Загалом, експерти з євроінтеграції зазначають, що в Україні «...митна справа здійснюється з додержанням прийнятих у міжнародній практиці форм декларування товарів, методів визначення митної вартості товарів, систем класифікації та кодування товарів та системи митної статистики, інших загальновизнаних у світі норм і стандартів» [24].

Разом з тим, подальше наближення до європейських стандартів сприятиме прискоренню та удосконаленню митних процедур щодо товарів, які переміщуються через українсько-європейський кордон, дозволить зменшити витрати на транскордонну торгівлю з країнами Європи, а також дозволить ефективніше протидіяти спробам митного шахрайства.

У країнах-членах ЄС управління ризиками регламентується на міжнародному, європейському та національному рівнях. При чому, система управління ризиками ЄС є гнучкою й не заміщує національну систему. Ключовими напрямками управління ризиками в митному просторі Європейського Союзу є управління ризиками ланцюга поставок товарів, що включає ідентифікацію й контроль за переміщенням товарів з високим ступенем ризику; забезпечення спрощених умов здійснення зовнішньої торгівлі шляхом розвитку інституту АЕО; попередній аналіз інформації про

товари, що переміщуються через кордон [39]. Одним з базових принципів організації сучасних систем управління ризиками, зокрема в ЄС, є оцінка діяльності самих учасників ЗЕД [4].

Зауважимо, що сьогодні у будь-якій країні базисом ефективного функціонування усієї системи митного контролю та, зокрема, управління ризиками є наявність розвиненої інформаційної інфраструктури, активне впровадження новітніх технологій, систематичне навчання, професійне зростання фахівців, а також міжнародна адміністративна взаємодопомога [45].

Зараз Держмитслужба України перебуває у складному трансформаційному процесі, що відбувається у надзвичайних умовах на тлі воєнного стану. Сучасна реформа митної служби передбачає ІТ трансформацію – запровадження нових рішень з метою модернізації сервісів та процесів роботи митниці. ІТ трансформація передбачає такі основні напрямки: «Єдине вікно», «Митний контроль і оформлення», «Розумний пункт пропуску», «Публічна звітність й аналітика», «Кібербезпека», «Гармонізація з ЄС». Дані напрямки одночасно є складовими проекту «e-Митниця» – одного з проєктів цифровізації, передбачених урядом, реалізувати які передбачається до кінця 2022 року.

За напрямком «Митний контроль і оформлення» здійснюється запровадження АСУР 2.0 та АСМО 2.0 натомість діючої автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор» та інтегрованої в неї автоматизованої системи аналізу та управління ризиками [10].

До того ж, у 2022 році Україна розпочала етап Міжнародного застосування NCTS (технологія, яка лежить в основі європейської Конвенції про процедуру спільного транзиту), у зв'язку з чим з'явилася необхідність оновлення систем управління ризиками та митного оформлення з метою інтеграції з системою NCTS. Застосування транзитної системи NCTS на національному та міжнародному рівні передбачає напрямок «Гармонізація з ЄС».

Очікується, що оновлення автоматизованої системи управління ризиками (АСУР 2.0) дасть змогу перевести значну частину даних у цифровий формат й процеси – в онлайн режим, а також дозволить одразу ідентифікувати джерела ризику, що призвели до генерації митних формальностей, оцінити ефективність роботи профілів ризиків, а в разі потреби – оперативно оновити профіль чи призупинити його дію.

Як зауважувалося, АСУР є складовою АСМО й може здійснювати аналіз, оцінку ризиків виключно по деклараціях, які надходять до АСМО, або по інформації щодо переміщень у автомобільних пунктах пропуску, які фіксуються в АСМО також. Це обмежує функціонал системи та робить неможливим здійснення аналізу й оцінки ризиків за попередньою інформацією про товари, які переміщуються через митний кордон.

Удосконалення системи управління ризиками має передбачати, що після отримання відповідної інформації про можливі ризики порушення митного законодавства, виникає необхідність аналізу, виявлення й оцінки ризиків для прийняття відповідних рішень. Тому існує об'єктивна потреба інтеграції бази даних ризиків у комплексне ІТ-рішення, яке дасть змогу проводити подальший аналіз отриманої інформації й розробляти відповідні заходи реагування.

На думку Брендак А., таке програмне забезпечення « ...має забезпечувати можливість перегляду інформації із повідомлення у базі даних ризиків, відкривати прикріплені до повідомлення документи як в структурованому вигляді електронного документа (наприклад, митні декларації, акти митного огляду, рішення митного органу щодо коригування митної вартості, зміни коду товарів згідно УКТ ЗЕД, висновки про лабораторні дослідження тощо з відповідних баз даних), так і в сканованому/ електронному вигляді (копії документів, які наявні у розпорядженні митного органу, але які не прикріплені до окремої митної декларації, фотознімки за результатами фотофіксації проведення митного огляду, результати сканування тощо)» [3]. При чому, варто забезпечити, щоб структуровані поля

повідомлення в базі даних ризиків давали можливість формування на їхній основі запитів до різних баз даних.

Як було зазначено вище, однією з головних проблем, які стримують розвиток автоматизованих інструментів аналізу й оцінки ризиків, є залежність АСУР від функціоналу АСМО «Інспектор». Оскільки модулі АСУР є складовими АСМО, то розвиток функціоналу АСУР залежить від роботи відповідних модулів АСМО. Сьогодні АСМО містить модулі оформлення митних декларацій та модулі для застосування у наземних пунктах пропуску через кордон. Разом з тим, повітряні й морські переміщення, а також переміщення пасажирів усіма видами транспорту (окрім автотранспорту), переміщення міжнародних поштових та експрес-відправлень все ще залишаються поза можливостями автоматичного аналізу й оцінки інформації щодо наявності митних ризиків.

Таким чином, зважаючи на вищезазначене та на необхідність здійснення аналізу й оцінки ризиків на основі попередньої інформації про товари, які переміщуються через митний кордон, фахівці митних органів пропонують змінити формат функціонування АСУР на формат мікросервісу, який може приймати та обробляти будь-яку структуровану інформацію, що подається митним органам (рис. 3.2).

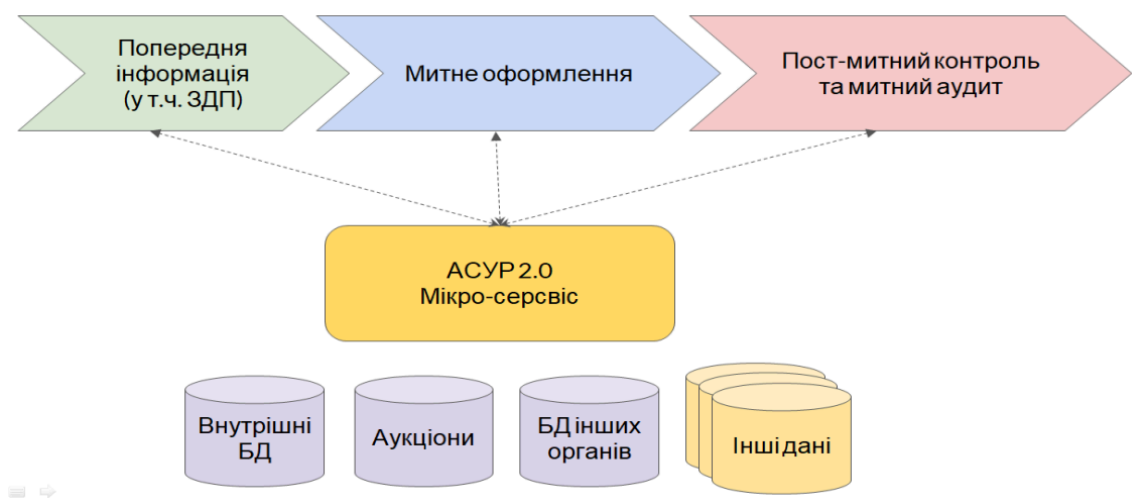

Рис. 3.2. Спрощений алгоритм роботи нової АСУР [3].

Підсумовуючи, зазначимо, що одним із основних завдань удосконалення системи управління ризиками є виокремлення АСУР з АСМО у окремий гнучкий сервіс, який самостійно може опрацьовувати різну інформацію й видавати відповідний результат. Потребує вирішення також проблема відсутності в АСУР технологічних можливостей для відстеження на засіданні Експертної комісії із застосування системи управління ризиками усього життєвого циклу профіля ризику, зокрема щодо створення електронної бази профілів ризику й розгляду профілів ризику та змін до них, а також щодо інших питань з управління ризиками; відсутності інструментарію тестування профіля ризику перед запуском й моніторингу результатів роботи в процесі його застосування.

Вищезазначені зміни АСУР у поєднанні із електронною базою даних ризиків сприятимуть суттєвому підвищенню ефективності управління ризиками. Окрім цього, має бути забезпечено впровадження єдиних підходів до порядку застосування програмного забезпечення й технічних засобів митного контролю.

Для оптимізації митного контролю загалом та мінімізації митних ризиків зокрема потрібно удосконалити організаційну структуру митних органів, оскільки через постійне їх реформування певні функції митної служби нівельовано. Сьогодні поміж структурних підрозділів митної служби не досягнуто внутрішньої організаційної взаємодії та не забезпечено відповідних зв'язків з іншими контролюючими та правоохоронними органами, що не дає змоги впливати на операційні процеси й контролювати результати вжитих заходів. Зокрема, необхідно посилити кадрове забезпечення структурного підрозділу Держмитслужби з управління митними ризиками, сприяти досягненню оптимального рівня децентралізації відповідних функцій й створити розгалужену регіональну мережу спеціалізованих підрозділів на митницях. Посилення потребує також координація діяльності та обмін даними між Державною митною службою України та іншими державними органами, зокрема й силовими структурами

України (Державною прикордонною службою України, Міністерством внутрішніх справ України).

Актуальним питанням в контексті вдосконалення управління ризиками залишається налагодження співпраці з митними органами країн-сусідів України для обміну інформацією щодо митної вартості, країни походження, класифікації товарів тощо. Вагомим кроком в даному напрямку є приєднання України до Конвенції про спільний транзит, що, зокрема, сприятиме обміну митною інформацією з країнами-членами Конвенції в режимі реального часу й отримувати інформацію для переміщення товарів транзитом.

Реалізація вищезазначених змін сприятиме суттєвому підвищенню ефективності управління ризиками в митній справі України.

Висновки до розділу 3

Процес удосконалення управління ризиками в митній сфері має включати комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених заходів. Сучасні методи аналізу, оцінки та управління ризиками, які з'вилися в митній практиці завдяки розвитку інформаційних технологій, забезпечують митні органи дієвим інструментарієм реалізації своїх функцій. Однак, управління ризиками є лише одним із елементів, що підвищує ефективність діяльності митної адміністрації, тому, за відсутності розвитку інфраструктури й системних змін, проблеми функціонування митної системи України вирішити неможливо.

Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе певні зобов'язання, зокрема й у митній сфері. Треба відмітити значний поступ у даному напрямку, у тому числі щодо впровадження статусу авторизованого економічного оператора та приєднання до спільної транзитної системи NCTS. Реалізація даних проектів здійснюється з метою прискорення та удосконалення митних процедур щодо товарів, які переміщуються через українсько-європейський кордон, зменшення витрат на транскордонну

торгівлю з країнами Європи, а також для підвищення ефективності протидії митному шахрайству. Водночас, з'явилася необхідність оновлення систем управління ризиками та митного оформлення з метою інтеграції з системою NCTS.

Враховуючи вимоги євроінтеграції, основними напрямками підвищення ефективності управління ризиками у митній сфері є удосконалення нормативно-правового забезпечення, розбудова організаційної структури митних органів й налагодження ефективної взаємодії учасників, розширення джерел даних, упровадження сучасних ІТ-рішень в процес аналізу та оцінки ризиків, а також ресурсне забезпечення та підготовка персоналу.

Зокрема, на сучасному етапі пріоритетом удосконалення системи управління ризиками має бути виокремлення автоматизованої системи управління ризиками з автоматизованої системи митного оформлення у окремий гнучкий сервіс, який самостійно може опрацьовувати різну інформацію й видавати відповідний результат, а також впровадження єдиних підходів до порядку застосування програмного забезпечення й технічних засобів митного контролю, чітко визначена послідовність дій посадових осіб митниць в процесі застосування ризикоорієнтованих технологій.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено обґрунтування теоретичних основ, аналіз результативності управління ризиками в митній справі, та запропоновано шляхи підвищення його ефективності через призму євроінтеграції.

Результати проведеного дослідження дають можливість сформулювати наступні висновки й пропозиції теоретичного та практичного характеру:

Аналіз наукових досліджень поняття «ризик» установив, що, з одного боку, ризик виражається у можливих збитках, шкоді, втратах, небезпеці, невдачах, які можуть наставати внаслідок прийняття певних рішень, а іншого – ризик уподібнюється з ймовірною чи передбачуваною вдачею, досягненням цілі, успіхом тощо. Як узагальнене поняття ризик являє собою порушення встановленого порядку виконання нормативно регульованої діяльності. Ризикам у митній справі притаманна певна специфіка, що зумовлена сферою їх виникнення й певними формами вираження. Результати дослідження поглядів науковців на тлумачення поняття «митний ризик» вказують на їх неоднозначність, однак більшість дослідників існування митних ризиків пов'язують з імовірністю порушення вимог митного законодавства.

Митний контроль, що базується на ризикоорієнтованих технологіях, є дієвим інструментом, який спрямований на забезпечення інтересів як держави в особі митних органів, так і сумлінних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Такий підхід відповідає світовим тенденціям, принципам й стандартам сучасної організації митної справи, а також міжнародним та національним пріоритетам митної політики.

Митний контроль проводиться з використанням системи управління ризиками, а також, наявних у митній службі, інформаційних ресурсів й автоматизованих систем обробки баз даних. Основне завдання АСАУР полягає у тому, щоб на підставі діючих профілів ризику здійснити оцінювання ризиків митної декларації, яка прийнята до митного оформлення,

та видати повідомлення із вказівками вжиття необхідних заходів, що слід застосувати для перевірки законності зовнішньоекономічної операції.

Використання ризикоорієнтованого підходу дає можливість зосередити увагу лише на тих суб'єктах ЗЕД, які мають ознаки ризику порушення митних правил з відповідним залученням мінімальних форм та обсягів митного контролю. Основна частка профілів ризику стосується імпорту, що пояснюється спрямованістю митного контролю на фіскальну складову та захист внутрішнього споживчого ринку.

В процесі контролю митної вартості товарів рішення посадової особи митних органів щодо коригування митної вартості, як правило, базується на спрацюванні АСАУР, що, за позицією судових органів, не є підставою для коригування митної вартості. Таким чином, суб'єкти ЗЕД, які не погоджуються з рішенням митних органів щодо збільшення митної вартості товарів, у левовій частці випадків звернень до суду з цього приводу, отримують рішення на свою користь.

Ефективність АСАУР митними органами визначається за ключовими показниками, одним з яких є селективність. Даний індикатор виражається як питома вага відібраних митних оформлень для проведення посиленого контролю у загальній кількості митних оформлень. Наступним показником ефективності СУР/АСУР є частка митних декларацій, відносно яких за підсумками виконання митними органами, визначених АСУР митних формальностей, було фактично виявлено розбіжності. За результатами 2021 р. вона дорівнює 6%, що на 1% більше, ніж у 2020 році.

Крім того, визначається показник ефективності митного огляду за ініціативи посадової особи внаслідок застосування СУР. Така ефективність у 2021 р. Держмитслужбою оцінюється як задовільна: результативність цих оглядів становить 9%. При чому загальна кількість митних декларацій, щодо яких посадовими особами визначалась необхідність митного огляду, сягає 1%.

Водночас, результати аудиту стану здійснення Держмитслужбою України управління ризиками й забезпечення проведення моніторингу ризикових зовнішньоекономічних операцій, здійсненого Рахунковою палатою України, засвідчили, що система управління ризиками, має вагомі недоліки, що негативно впливають на ефективність митного контролю. Так, у 2020 р. нормативно-правовими актами не було передбачено ведення органами Держмитслужби статистики щодо результатів реалізованих заходів митного контролю у розрізі окремих митниць з виокремленням кількості порушень митних правил, сплачених до бюджету сум штрафів та вартості тимчасово вилучених предметів правопорушень. У результаті невчасного прийняття нормативних актів та розпорядчих документів, оперативна потреба в яких виникла у зв'язку з реформуванням фіскальних органів, обсяг виявлених митних декларацій, що потребували перевірки, у 2020 р. зменшився майже на 40 % на противагу 2019 року.

Отже, проблеми застосування системи управління ризиками в митному контролі криються, передусім, у недосконалостях нормативно-правового й організаційного характеру, що потребує відповідного реагування державних органів управління.

Процес удосконалення управління ризиками має включати комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених заходів. Сучасні методи аналізу, оцінки та управління ризиками, які з'вилися в митній практиці завдяки розвитку інформаційних технологій, забезпечують митні органи дієвим інструментарієм реалізації своїх функцій. Однак, управління ризиками є лише одним із елементів, що підвищує ефективність діяльності митної адміністрації, тому, за відсутності розвитку інфраструктури й системних змін, проблеми функціонування митної системи України вирішити неможливо.

Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС Україна взяла на себе певні зобов'язання, зокрема й у митній сфері. Треба відмітити значний поступ у даному напрямку, у тому числі щодо впровадження статусу авторизованого економічного оператора та приєднання до спільної транзитної системи NCTS.

Реалізація даних проєктів здійснюється з метою прискорення та удосконалення митних процедур щодо товарів, які переміщуються через українсько-європейський кордон, зменшення витрат на транскордонну торгівлю з країнами Європи, а також для підвищення ефективності протидії митному шахрайству. Водночас, з'явилася необхідність оновлення систем управління ризиками та митного оформлення з метою інтеграції з системою NCTS.

Враховуючи вимоги євроінтеграції, основними напрямками підвищення ефективності управління ризиками у митній сфері є удосконалення нормативно-правового забезпечення, розбудова організаційної структури митних органів і налагодження ефективної взаємодії учасників, розширення джерел даних, упровадження сучасних ІТ-рішень в процес аналізу та оцінки ризиків, а також ресурсне забезпечення й підготовка персоналу.

Зокрема, на сучасному етапі пріоритетом удосконалення системи управління ризиками має бути виокремлення автоматизованої системи управління ризиками з автоматизованої системи митного оформлення у окремий гнучкий сервіс, який самостійно може опрацьовувати різну інформацію й видавати відповідний результат, а також впровадження єдиних підходів до порядку застосування програмного забезпечення й технічних засобів митного контролю, чітко визначена послідовність дій посадових осіб митниць в процесі застосування ризикоорієнтованих технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережнюк І. Г. та ін. Митна енциклопедія : у 2 т. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. Т. 2. 536 с.
2. Борисенко О. П. Удосконалення державних механізмів управління митними ризиками при реалізації зовнішньоекономічної політики. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Державне управління. 2012. Т. 202. Вип. 190. С. 158–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2012_202_190_28
3. Брендак А. І. Імплементация інформаційних технологій в контексті функціональної розбудови системи управління митними ризиками. *Митна безпека*. 2020. Випуск 4. с. 10 – 19. DOI 10.33244/2617-5959.4.2020.10-19
4. Брендак А. І. Стратегічні напрями розвитку системи управління митними ризиками в контексті євроінтеграції України. *Державне управління: теорія та практика*. 2017. № 2.
5. Бугель Ю. В., Чекаловська Г. З. Управління ризиками в митній справі: сутність та теоретичні засади. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 31 (70). № 4. 2020. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_4/31_70_4_2/20.pdf
6. Войцешук А. Д. Вплив інституційних реформ системи митного регулювання на ефективність діяльності митних органів. Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : збірник тез науково-практичної заочної конференції (м. Хмельницький, 25 вересня 2014 року). Хмельницький : Державний науково-дослідний інститут митної справи, 2014. С. 26–30.
7. Звіт про виконання Плану роботи Державної митної служби України на 2021 рік та покладених на неї завдань. URL: <https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti>

8. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/euua_report_2021_ukr-2.pdf

9. Звіт про результати аудиту ефективності планування та результативності контролю за повнотою нарахування і своєчасністю надходження податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції: рішення Рахункової палати від 14.09.2021 р. № 20-2. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/20-2_2021/Zvit_20-2_2021.pdf.

10. IT-трансформація митниці: оновлені системи управління ризиками та митного оформлення (АСУР 2.0 та АСМО 2.0) інтегровано з системою NCTS. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/it-transformatsiia-mitnitsi-onovleni-sistemi-upravlinnia-rizikami-ta-mitnogo-oformlennia-asur-2-0-ta-asmo-2-0-integrovano-z-sistemoiu-ncts-444News/34103.html>

11. Капітанець С., Брендак А. Детермінанти національного застосування Нової комп'ютиризованої транзитної системи (NCTS). *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-84>

12. Ковальова М. Л. Особливості системи управління митними ризиками: світовий та український досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2021. №35. с. 42–46.

13. Комаров О.В. Механізми адміністрування митних ризиків в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 ; Університет митної справи та фінансів. Дніпро, 2017. 198 с.

14. Комаров О. В. Управління ризиками як сучасний метод митного контролю. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2018. №2(19). с. 176 – 182. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2018/2/25.pdf>

15. Кривіцький В. Б. Митний контроль у протидії ризикам і загрозам митної безпеки України. Дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук

за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019. 268 с.

16. Кулик Г. О. Митні ризики та ризики в управлінні системою Державної митної служби України: сутність та співвідношення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 4 (15). С. 167–174.

17. Кунєв Ю. Д., Ващенко Л. В. Система управління ризиками в митній справі: сутність і зміст. Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : збірник тез науково-практичної заочної конференції (м. Хмельницький, 25 вересня 2014 року). Хмельницький : Державний науково-дослідний інститут митної справи, 2014. С. 21–23.

18. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія. Хмельницький : ПП Ковальський В.В., 2007. 312 с.

19. Митна політика та митна безпека України : монографія / за заг. ред. П. В. Пашка, І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. 338 с. (Митна справа в Україні. Том 24).

20. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-17. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

21. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_643

22. Міжнародна науково-практична конференція: «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети» (м. Київ, 4–5 липня 2019 року) : збірник матеріалів. Київ, 2019. 354 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Materialy%20konferencyi_WEB.pdf

23. Неліпович О. В. Система управління ризиками як інструмент спрощення митних процедур в контексті євроінтеграції. Електронне наукове фахове видання з економічних наук “Modern Economics”. №4. 2020. с. 119 – 124. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V24\(2020\)-19](https://doi.org/10.31521/modecon.V24(2020)-19)

24. Оцінка досягнення цілей про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/review_of_achievement_of_euua_aa_objectives_ukr_0.pdf

25. Пашко П. В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. *Митна справа*. 2010. № 1 (67). С. 5–16.

26. Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю : наказ Міністерства фінансів України від 31.07.2015 р. № 684 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text>

27. Послання Всесвітньої митної організації до Міжнародного дня митника 2019 р. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/365505.html>.

28. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо урегулювання процедури складання митних декларацій на товари, які підпадають під різні товарні підпозиції згідно з УКТЗЕД, відповідно до Митного кодексу Європейського Союзу : закон України від 27.07.2022 № 2458-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2458-IX#Text>

29. Про внесення змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю : наказ Міністерства фінансів України від 22 січня 2021 р. №32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0378-21#Text>

30. Про встановлення Митного кодексу Союзу : Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) від 9 жовтня 2013 р. № 952/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text

31. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику : наказ Державної митної служби України від 22.12.2010 р. № 1514 (у редакції наказу Держмитслужби від 11 січня 2012 року № 22). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1514342-10?find=1&text=%EC%E8%F2%ED%E8%E9+%F0%E8%E7%E8%EA>

32. Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення

митних декларацій : наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2012 № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1011201-12#n127>

33. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи : закон України від 12.09.2019 р. № 78-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>

34. Про розвиток системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 978-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/978-2017-p>

35. Пісной П. Я. Митна політика та актуальні проблеми економічної та митної безпеки України на сучасному етапі. Ризики в зовнішньоекономічній діяльності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ, 2008. С. 14–17.

36. Руда Т. В., Несторишен І. В., Неліпович О. В. Особливості застосування системи управління ризиками в морських пунктах пропуску. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 299–303.

37. Разумей М. М. Розвиток регіонального ризик-менеджменту відповідно до міжнародних стандартів митного контролю. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 1. С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2019_1_3

38. Рум'янцев А. П., Рум'янцева Н. С. Зовнішньоекономічна діяльність. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 377 с.

39. Сайченко В. Вдосконалення системи управління митними ризиками у сфері митного контролю з урахуванням зарубіжного досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 22. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.22.141

40. Сандровській К. К. Митне право в Україні : навчальний посібник. Київ : Вентурі, 2000. 208 с.

41. Система управління ризиками в державній митній справі України : монографія / за заг. ред. О. А. Фрадинського. Хмельницький : Науково-

дослідний центр митної справи НДІ ФП УДФСУ, 2019. 228 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні». Т. 134).

42. Терещенко С. С., Галько С. В. Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструмент вдосконалення технології здійснення митних процедур. *Митна безпека*. Серія: Право. 2010. № 2. С. 26–35.

43. Терещенко С. С. Митний контроль. Алгоритм аналізу факторів ризику під час митного контролю. Основні методи шахрайства під час транзиту. *Вісник Академії митної служби України*. 2000. № 3. С. 3–12.

44. Титор В. Й. Митний ризик як ключовий елемент системи ризик-менеджменту в митній галузі. Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 12–13 листопада 2015 року). Тернопіль : Астон, 2015. С. 210–212.

45. Тищенко В., Остапенко В., Карпова В. Цифровізація в управлінні ризиками митниці. *Економіка та суспільство*. 2022. №37. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-35>

46. У ДФС презентували громадськості «Смарт»-митницю. Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentri/novini/352064.html>

47. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2014. 288 с.

48. Управління митними ризиками: теорія та практика : монографія / за заг. ред. І. В. Несторишена та В. А. Туржанського. Ірпінь-Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2018. 314 с.

49. Федоришина Л. М. Митні ризики: підходи до трактування та класифікації. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 3(20). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/20_2019/21.pdf

50. Федотов О. П. Адміністративно-правова концепція здійснення державної митної справи: теорія та практика : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07. Одеса, 2016. 457 с.

51. Щодо розгляду звернення : лист Міністерства фінансів України від 05.11.2015 р. № 31-11320-06-27/34103. URL: <http://www.buhgalteria.com.ua/>

52. Щодо судових спорів стосовно визначення (коригування) митної вартості товарів : лист Міністерства доходів і зборів України від 07.05.2014 р. № 10441/7/99-99-10-03-01-17. URL: <http://www.profiwins.com.ua/uk/lettersand-orders/gna/4719-10441.html>

53. International Organization for Standardization (2018). International standard ISO 31000:2018 'Risk management – Guidelines'. Retrieved from: <https://www.iso.org/iso-31000-riskmanagement.html>. WCO (1999). International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (as amended). Retrieved from: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new.aspx

54. Mashiri, E., & Sebele-Mpofu, F. (2016). Illicit trade, economic growth and the role of Customs: a literature review. World Customs Journal, 9 (2), 38-50.

55. Razumei, H., & Razumei, M. (2019). Implementation of integrated customs risk management in Ukraine. Customs Scientific Journal. 2. 57-67. 10.32836/2308-6971/2019.2.5. https://www.researchgate.net/publication/338876667_IMPLEMENTATION_OF_INTEGRATED_CUSTOMS_RISK_MANAGEMENT_IN_UKRAINE

56. The International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs procedures. World Customs Organization. URL : http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new.aspx

57. SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. World Customs Organization. URL : http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/tools/safe_package.aspx.

58. Trade Facilitation Agreement: Ministerial decision of 7 December 2013. WTO. Geneva. URL : <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/L/940.pdf&Open=True>

59. WCO (1999). International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (as amended). Retrieved from http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new.aspx

60. WCO (2007, update 2018). SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade. Brussels: WCO. Retrieved from: http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrumentand-tools/frameworks-of-standards/safe_package.aspx

61. WCO (2008). Customs in the 21st century. Enhancing Growth and Development through Trade Facilitation and Border Security. Retrieved from: http://www.wcoomd.org/~media/wco/public/global/pdf/topics/key-issues/customs-in-the-21st-century/annexes/annex_ii_en.pdf?la=en

62. WCO (2011). Risk Management Compendium: Common part. Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/Topics/Facilitation/Instrument%20and%20Tools/Tools/Risk%20Management%20Compendium>

63. WCO (2021). SAFE Framework of Standards. Brussels: WCO. Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/safe-package/safe-framework-of-standards.pdf?la=en>

64. Widdowson, D. (2003). Intervention by Exception: A Study of the use of Risk Management by Customs Authorities in the International Trading Environment: A thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. University of Canberra. Retrieved from: http://customscentre.canberra.edu.au/storage/Intervention_by_Exception.pdf

Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Мартинюк Софія Леонідівна

Управління ризиками в митній справі: теорія та практика

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Митна справа»

випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

ДОДАТКИ

Тернопіль, 2022

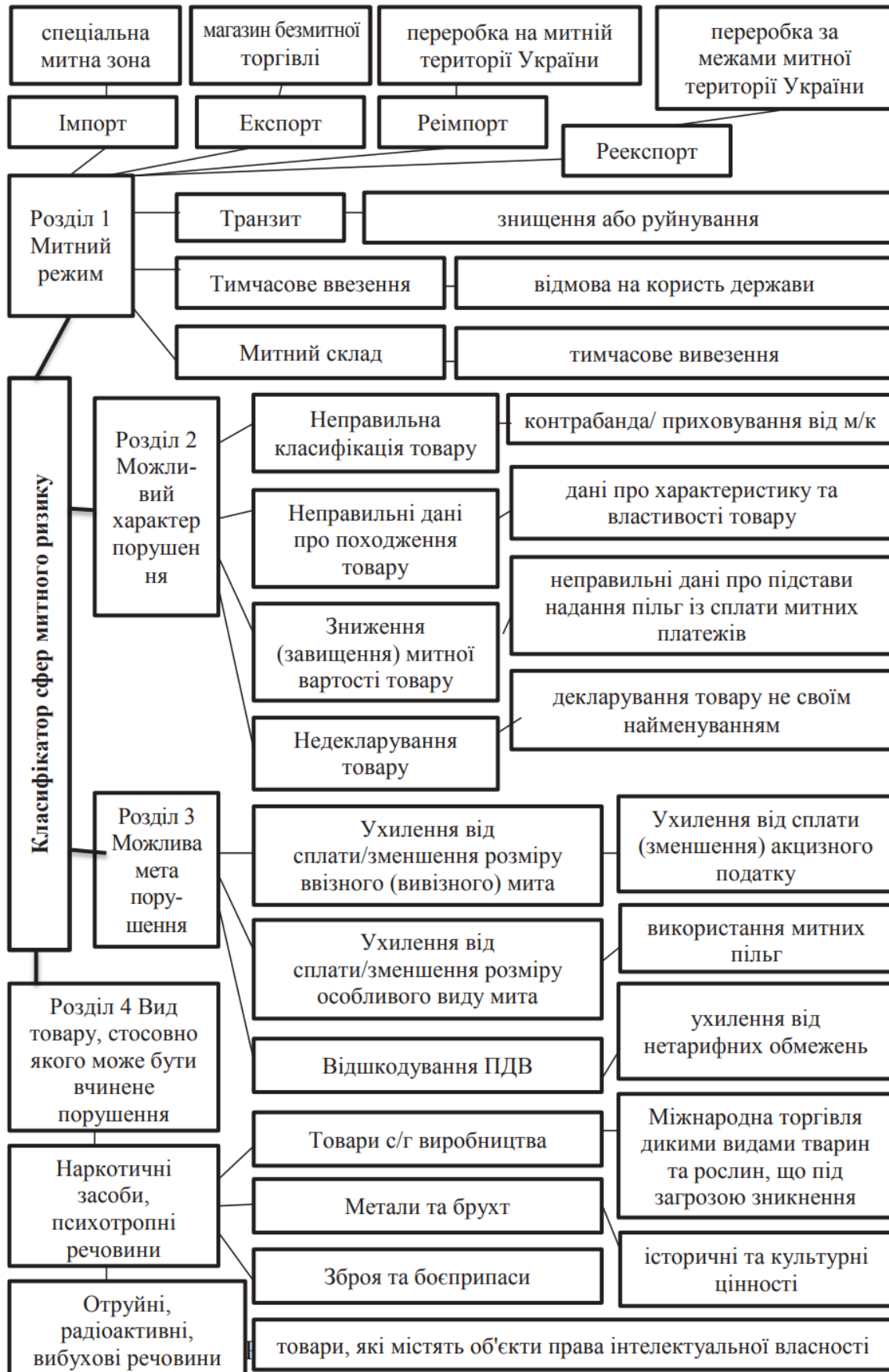
Додаток А
Класифікація митних ризиків [49]

Класифікаційна ознака	Різновиди митних ризиків
За фактом виявлення	<ul style="list-style-type: none"> - виявлений ризик; - потенційний ризик.
За цілями митного контролю	<ul style="list-style-type: none"> - ризик несплати митних платежів; - ризик заниження митної вартості товарів; - ризик незаконного ввезення товарів; - ризик недостовірного декларування товарів.
За характером розвитку системи	<ul style="list-style-type: none"> - закономірний; - випадковий.
За сферою поширення	<ul style="list-style-type: none"> - загальнодержавний; - регіональний.
За часом функціонування	<ul style="list-style-type: none"> - довготривалий; - середньотривалий; - короткотривалий.
За частотою прояву	<ul style="list-style-type: none"> - систематичний; - несистематичний (епізодичний).
За характером виявлення	<ul style="list-style-type: none"> - з високим рівнем спрацювання; - з низьким рівнем спрацювання.
За причинами виникнення	<ul style="list-style-type: none"> - суб'єктивний; - об'єктивний.
За належністю товарів	<ul style="list-style-type: none"> - ризики, пов'язані з обігом іноземних товарів; - ризики, пов'язані з обігом вітчизняних товарів.
За об'єктами аналізу ризику	<ul style="list-style-type: none"> - характеристики товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України; - характер зовнішньоекономічної операції зовнішньоекономічної операції; - характеристика суб'єктів, що беруть участь у зовнішньоекономічній операції.
За можливістю прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> - прогнозований; - частково прогнозований; - непрогнозований.
За суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> - ризик експортера; - ризик імпортера; - ризик перевізника; - ризик митного брокера.

За напрямом переміщення товарів	<ul style="list-style-type: none"> - експортний; - імпорнтний; - транзитний.
За складовими митної безпеки	<ul style="list-style-type: none"> - фіскальний; - терористичний; - економічний.
За джерелами ризику	<ul style="list-style-type: none"> - ризик, джерелом виникнення якого є суб'єкти ЗЕД; - ризик, джерелом виникнення якого є митні органи.
За суб'єктом оцінювання ризиків	<ul style="list-style-type: none"> - митний ризик в державній митній справі; - митний ризик суб'єкта господарювання.
Залежно від виду порушень митного законодавства та нормативно-правових	<ul style="list-style-type: none"> - митні ризики економіко-правових порушень; - митні ризики правопорушень; - сукупний митний ризик.
Залежно від ступеня автоматизації виявлення ризиків за допомогою профілів	<ul style="list-style-type: none"> - ризики, які автоматично виявляються, індикатори яких повною мірою формалізуються; - ризики, які виявляються в автоматизованому (частково автоматичному) режимі, тобто з урахуванням рішення посадової особи за результатами самостійно проведеної перевірки неформалізованих індикаторів; - неформалізовані ризики, тобто ризики, які виявляються виключно уповноваженою посадовою особою (за якими технічно неможливо формалізувати індикатори).

Додаток Б

Класифікатор сфер митного ризику [3]

Додаток В

Основні напрями реалізації Стратегії розвитку системи управління ризиками у сфері митного контролю на період до 2022 р. [37]

Напрями реалізації СУР	Складові елементи Стратегії
Інституційні зміни	Утворення: <ul style="list-style-type: none"> - у структурі ДФС окремого структурного підрозділу з питань управління митними ризиками; - у структурі підрозділу ІТ ДФС підрозділу з питань розроблення і супроводження АСАУР і проведення аудиту; - у структурі митниць самостійних підрозділів із питань УР
Попередній аналіз та оцінка ризиків безпеки	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження механізму надання перевізниками попередньої інформації про товари, транспортні засоби, заплановані до переміщення; - запровадження відповідальності перевізників за неподання чи не своєчасне подання або подання попередньої інформації в обсязі та в строки, визначені законодавством, або за подання недостовірної попередньої інформації;
Вдосконалення підходів до управління митними ризиками	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення підтримки в актуальному стані АСАУР шляхом наповнення її новими профілями ризику, актуалізації чинних профілів ризику, вдосконалення автоматизованих алгоритмів аналізу та оцінки ризиків; - посилення ролі митниць у процесах управління ризиками, в тому числі шляхом регіонального профілювання ризиків; - розширення джерел інформації для проведення аналізу та оцінки ризиків, у тому числі автоматизованого аналізу та оцінки; - застосування таргетингу під час здійснення митного контролю найбільш ризикових зовнішньоекономічних транзакцій, а також для проведення оцінки ризиків до прибуття товарів у пункти пропуску через державний кордон; - впровадження системи автоматизованого розподілу суб'єктів господарювання залежно від характеристик та історії їх діяльності; - запровадження попередніх рішень із питань визначення митної вартості; - створення комплексної автоматизованої системи моніторингу СУР; - використання додаткових механізмів верифікації результатів митного контролю, в тому числі шляхом застосування засобів фіксації виконання митних формальностей; - створення бази даних ризиків – спеціального програмного забезпечення задля внесення посадовими особами митниці інформації про можливі ризики порушення вимог законодавства та можливості відстеження процесу опрацювання уповноваженими підрозділами наданих пропозицій
Розвиток інформаційних технологій	впровадження програмного забезпечення для автоматизації процесу проведення аналізу та оцінки ризиків під час переміщення (пересилання) міжнародних поштових відправлень та експрес-відправлень, а також у повітряних пунктах пропуску через державний кордон

Міжвідомча взаємодія	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення обміну інформацією в режимі реального часу, яка може бути використана, зокрема, для проведення аналізу та оцінки ризиків, а також виявлення та припинення порушень вимог законодавства; - забезпечення передачі Держприкордонслужбою до ДФС інформації про осіб, які переміщуються через державний кордон, у режимі реального часу з метою проведення аналізу та оцінки ризиків безпеки, а також виявлення, припинення та протидії порушенням вимог законодавства
Розвиток людських ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення системи професійної підготовки посадових осіб із питань аналізу та оцінки митних ризиків; - забезпечення навчання та підготовки осіб, уперше прийнятих на роботу у митницях, з питань управління митними ризиками.